

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Pesjak

Mentorica : red. prof. dr. Tanja Renner

PONOVNO USTVARJENE DRUŽINSKE SKUPNOSTI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

KAZALO

1. UVOD	2
2. DRUŽINA	4
2.1. KULTURNO - ZGODOVINSKI RAZVOJ DRUŽINE	5
2.1.1. <i>Transformacija v postmoderno družino</i>	8
2.2. DRUŽINA KOT KONFLIKTNA SKUPINA	11
2.3. STRUKTURNI ELEMENTI DRUŽINE	11
3. ZAKONSKA ZVEZA	14
3.1. KULTURNO - ZGODOVINSKI RAZVOJ ZAKONSKE ZVEZE	14
3.2. POSTMODERNA PODOBA ZAKONSKE ZVEZE	15
3.2.1. <i>Dezorganizacija partnerskih razmerij</i>	18
3.2.2. <i>Ostanki starševstva in „bitka za otroke“</i>	21
4. REORGANIZIRANE DRUŽINE	25
4.1. VKLJUČEVANJE NOVIH PARTNERJEV V ŽE OBSTOJEČI SISTEM.....	29
5. OTROCI V PROCESU RAZVEZE	32
5.1. SODOBNA PERCEPCIJA OTROŠTVA IN OTROK	32
5.2. OBSTOJ KVALITETNEGA SKRBNIŠTVA.....	35
5.3. OBLIKOVANJE STARŠEVSKO KOALICIJE.....	36
5.4. ZAGOTAVLJANJE STIKOV MED STARŠI IN OTROKOM.....	39
6. SKLEPNA BESEDA	42
PRILOGA	49
VPRAŠALNIKA.....	49
INTERVJUJI S ČLANI REORGANIZIRANIH DRUŽIN.....	52
SEZNAM LITERATURE :.....	64

1. UVOD

Moja diplomska naloga nosi naslov Ponovno ustvarjene družinske skupnosti, ker je nastala z namenom, da pridobim čim več znanja in podatkov o reorganiziranih družinah. Menim, da je upravičeno trditi, da so tovrstne družine postale pogost fenomen sleherne sodobne družbe in temu primerno jih je potrebno natančno analizirati ter razumeti naravo njihovega delovanja.

Skladno z zanimanjem za obstoječo družinsko dinamiko se delo deli na štiri ključna poglavja. V prvem delu besedila formuliram temeljne značilnosti družine kot socialne institucije. Skozi kratek kulturno–zgodovinski razvoj družine predstavim spremembe, ki so se kot odraz širšega družbenega dogajanja pojavile v oblikah in načinih življenja družinskih skupnosti. Kot pomemben del posebej izpostavim transformacijo v postmoderno družino, ker je za to obdobje značilen pluralizem in številne življenjske alternative. Prvo poglavje naloge zaključim s predstavitvijo družine kot konfliktna skupine in z njenimi strukturnimi elementi, saj imajo reorganizirane družine največ težav ravno pri srečevanju s temi dejstvi.

V drugem delu se osredotočam na zakonsko zvezo. Tudi zakonska zveza ima pestro preteklost in v prvem poglavju drugega dela govorim o socialnih omejitvah in smernicah, ki vodijo posameznike pri sklepanju porok. Z družbenim napredkom socialni pritisk izgubi na pomenu, skladno s tem pa se spremeni tudi pomen zakonske zveze ter življenja znotraj nje. Zato v drugi točki predstavim značilnosti sodobnih medosebnih odnosov. Tu izstopa pogosto oblikovanje izvenzakonskih skupnosti in visoka stopnja divorcialitete. Zadnji del drugega poglavja predstavlja problem reševanja skrbništva nad otroki ob prekinitvi zakonske ali izvenzakonske zveze.

Tretji in četrti del naloge zajemata jedro obravnavane tematike. V tretjem poglavju se lotevam predstavitve reorganiziranih družin. V 80. letih pride s strani družinskih terapevtov in socialnih delavcev do povečanega zanimanja za nenuklearne družinske oblike. Skušajo opredeliti strukturo in delovanje, pri tem pa vedno znova prihajajo do ugotovitev, da se pri delu in opazovanjih ne smejo opirati na ustaljene vzorce nuklearnih družin. Reorganizirane družine funkcionirajo drugače kot nuklearne in družba jih temu primerno tudi obravnava na drugačen način.

Tukaj skušam potrditi dve zastavljeni hipotezi :

H1 : ne obstajajo jasne družbene norme o načinih družinskega življenja reorganiziranih družin.

H2 : intradružinska razmerja v reorganiziranih družinah so obremenjena s predsodki in mitologijami.

Ko se reorganizirane skupnosti skušajo prilagajati dominantnim ideal tipskim družbenim modelom, se morajo marsičemu odpovedati, predvsem pa je potrebno eliminirati vse tisto, kar je za njih konstitutivnega pomena (zavedanje drugačnosti, sorodniške mreže, zapuščina preteklega življenja, itd.). Vse to lahko ogrozi njihov nadaljnji obstoj. Kot piše Visher, bi bilo potrebno upoštevati specifično kulturo reorganizirane družine. Treba je spoštovati in živeti dinamiko reorganiziranih skupnosti, ne pa težiti k sprejeti in preverjeni dinamiki nuklearnih družin. Funkcionalna reorganizirana družina naj bi omogočila članom žalovanje za izgubami, oblikovanje realnih pričakovanj, izgradnjo trdnih vezi med novim parom, uveljavitev konstruktivnih običajev, sodelovanje ločenih gospodinjstev pri starševskih nalogah. Morda najpomembnejše za optimalno delovanje in obstoj reorganizirane družine pa je izgradnja kvalitetnega odnosa med socialnim staršem in otrokom.

(Visher v Coleman & Ganong, 1994 :147)

Zato se v četrtem delu besedila osredotočam na položaj otrok v procesu razveze ter na njihovo adaptacijo v novih življenjskih oblikah. Najprej predstavim sodobno percepcijo otroštva in otrok. Ker sodobna družba otrokom namenja precej pozornosti, se strokovnjaki posebej ukvarjajo z življenjem otrok po razvezi staršev. Tu izpostavim obstoj kvalitetnega skrbništva, ki je pomemben za uspešno prilagoditev. Poglavje zaključujem z opisom različnih načinov oblikovanja starševske koalicije in s predstavitvijo pomembnosti rednih stikov med otrokom in perifernim staršem.

V prilogi se nahajajo opisani intervjuji s člani reorganiziranih družin in vprašalnik.

2. DRUŽINA

V sociološkem smislu je družina življenjska skupnost in hkrati družbena institucija, ki je vsaj dvogeneracijska in jo konstituira obstoj starševskega razmerja kot socialnega razmerja. Je sankcionirana socialna institucija oziroma totalen socialni fenomen, ki se ga ne da deliti na posamezne aspekte, ne da bi pri tem izgubili relevanten segment. (Rener v Švab, 2001 : 45)

Giddensova definicija družine pravi, da je družina skupina oseb, ki jih povezujejo sorodstveni odnosi in znotraj katere odrasli skrbijo za otroke. Renerjeva podaja bolj univerzalno definicijo, ko trdi, da je družina oseba ali skupina oseb, ki skrbi za otroke in je kot taka priznana v običajih in praksah posameznih držav. Skratka definicij je veliko in rigidno iskanje ene in edine prave je brez pomena. Težko je podati tako definicijo družine, ki bi naenkrat zajela vse družbene akterje. Upoštevajoč čim bolj širok spekter dejavnikov pa si teoretiki in analitiki prizadevajo zajeti optimalno število skupin. Ob sodobnih mnogoterih življenjskih oblikah se opredeljevanje družinske skupnosti naslanja na sledeče kriterije :

A) poročeni/neporočeni pari, doživljenjska/začasna zveza, skupni/ločeni dohodki, skupno/ločeno življenje

B) krvne/zakonske vezi, samostojnost/odvisnost, pripadnost isti/drugi kulturi

C) družine z/brez otrok, z lastnimi/posvojenimi otroki, status staršev/ rejnikov

D) eden/oba roditelja, heteroseksualni/homoseksualni odnosi, enakopravne/dominantne vloge. (Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 18)

Vse te dejavnike je potrebno vključiti v definicije družin, če želimo enakovredno zajeti različne družbene akterje, ki imajo vsak na svoj način pravico uveljavljati sebi lasten življenjski slog.

Mnogi avtorji govorijo o krizi družine, o tem, da je družina praktično izgubila že vse svoje socialne funkcije in da ne bo potrebno dolgo čakati, ko bo dokončno zamrla. Ideologije o krizi družine so se pojavile po drugi svetovni vojni in trajale vse tja do 70. let.

Konzervativci so indikatorje za krizo družine našli v povečanem številu razvez in ločitev, v upadanju rojstev, v upadanju števila porok itd., prav tako pa je tudi politična levica navajala identične faktorje. Konzervativci so na vsak način želeli ohraniti staro avtoritarno družino, liberalci pa so iskali druge, manj utesnjujoče družbene alternative družinskih skupnosti (razni komunitarni in kolektivistični projekti). Prepričani so bili, da je družina le prehodna oblika, neke vrste odgovor na obstoječ način družbene produkcije in bo postopoma zamrla. Skozi 70. leta pa se je prvič pojavilo vprašanje

kaj je pravzaprav v krizi: ali sama institucija družine ali gre le za krizo tradicionalnega modela patriarhalne družinske skupnosti.

Govori o krizi družine privrejo na površje takrat, ko je v krizi gospodarstvo, politika in kadar smo priče upadanju natalitete. Vsa socialna in politična neskladja se reflektirajo tudi na personalni in individualni ravni. (Rener v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 15 – 19)

Pa vendar vemo, da se fenomena družine ne da znikati, da pa vsekakor zavzema vedno nove forme. Gre torej za izjemno prilagodljivo družbeno institucijo. S spreminjanjem socialnih vrednot, etike, s spreminjanjem načina bivanja, se temu primerno oblikujejo tudi družinske skupnosti.

2.1. KULTURNO - ZGODOVINSKI RAZVOJ DRUŽINE

Ena od bolj ohlapnih definicij družine pravi, da je to skupnost in institucija, ki je podporna mreža za posameznike, ki imajo znotraj te skupnosti svoje pravice in dolžnosti. Družina je vse manj le produktivna skupnost in vse bolj postaja navadna življenjska skupnost. Je prostor, kjer se vrši temeljna konstrukcija realnosti in pogostokrat služi za metaforo vsem tistim situacijam, ki so neposredne, spontane, naravne. (Rener v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 15) Družina je univerzalen pojav vsake družbe, brez nje se družba ne more niti kulturno niti fizično reproducirati.

Za moderno družbo je prevladujoč družinski model nuklearna oz. jedrna družina, ki se povezuje s širšo družbo in različnimi zunanjimi institucijami ob hkratnem zmanjševanju pomembnosti sorodniških vezi.

Na prehodu iz industrijske v postmoderno družbo se opaža osnovne razvojne trende spreminjanja družin v Evropi in Sloveniji in govorimo o

A) pluralizaciji družinskih oblik

B) formalna zakonska zveza izgublja svoj pomen

C) narašča število razvez in ločitev

D) posledično temu se povečuje število enostarševskih družin (večinoma materinskih)

E) povečuje se število reorganiziranih družin

F) spreminjajo se družinski življenjski poteki

G) podaljšuje se obdobje prehoda iz družine orientacije v družino prokreacije

H) podaljšuje se obdobje " praznega gnezda ". (Rener v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 :19 – 21).

Sieder pravi, da so vse te spremembe v družini posledica dinamike ekonomskega sistema in načina zagotavljanja družinskega proračuna v potrošniško orientirani družbi. V obdobju 19. stoletja je prišlo do rekonceptualizacije razmerja med delom, žensko in družino. Sprva je prevladoval model družinske ekonomije, kar je pomenilo družinski način produkcije. Z dobo industrializacije je nastopila družinska mezdna ekonomija. To je pomenilo, da je produkcijsko funkcijo žensk določala potreba po mezdi in ne več le potreba po delovni sili. Konec 19. stoletja so razmere v sistemu zahtevale predvsem moško delovno silo, razvijati se je pričel terciarni sektor, rodnost je pričela upadati in tako so ženske dobile svoje mesto v domeni vzgoje in konzumpcije. Ta tip ekonomije se je imenoval družinska konzumpcijska ekonomija. (Milharčič Hladnik v Renner, Kozmik, Potočnik, 1995 : 27 – 28)

Skozi posamezna zgodovinska obdobja so se izoblikovale mnoge ideologije, ki v večji ali manjši meri odstopajo od realnosti. Na videz preprosta zgodovina preteklih družinskih oblik zakriva dejstvo, da je npr. popolna družinska skupnost brez konfliktov, s harmoničnimi odnosi in mirnim vsakodnevnim življenjskim ciklom bila in še vedno je idealnotipska postavka ravno tako, kot je bila razširjena družina v času agrarne revolucije eksistencialna nujnost in ne vedno individualna izbira. Zaradi povezanosti dela in doma ter potrebe po delovni sili je bila družinska skupnost največkrat sestavljena iz treh generacij in vsi posamezniki so prispevali k preživetju. S spremembo produkcijskega načina se je počasi preoblikovala tudi podoba družine. Prej trogeneracijske družine so se postopoma reducirale v dvogeneracijske. Ko je družba iz večinoma agrarne skupnosti prešla v obdobje protoindustrializacije, preživetje ni bilo več vezano izključno na zemljo. Izoblikovali so se blagovno - denarni načini gospodarstva in razne oblike dela na domu so nudile poleg kmetovanja dodaten vir zaslužka. S tem se je posledično zmanjšala vloga staršev pri določanju življenjskega stila njihovih otrok. Postopoma se je personalizirala izbira partnerjev in čas poročanja, spolni odnosi pred poroko so postajali vsakdanji, predzakonska in izvenzakonska rojstva niso bila več tako strogo stigmatizirana. (Sieder, 1998 : 241 - 244)

Večina prej tradicionalno določenih tabujev je izgubila svoj pomen. Ekspresivna vloga žensk in instrumentalna vloga moških se je rahljala, ženske so se vključevale v prej izključno moške sfere družbe in obratno. Tudi na spolnem področju pri ženskah so postajale socialne determinante ohlapnejše in sklenitev zakonske zveze je temeljila na obojestranski privlačnosti. Zakon je izgubljal podobo izhoda v sili ali ekonomske pogodbe in dobival je vedno bolj prizvok zadostiti individualnim potrebam ter pričakovanjem.

Že v 70. letih 19. stoletja so se namesto velikih družin vedno bolj uveljavljale dvogeneracijske družine, imenovane tudi zakonske družine, ki so se ravnale po načelu neolokalnosti. Tako je potekal razvoj skozi zgodovino in prišel do neke kritične točke, ko so analitiki in teoretiki panično opozarjali na krizo družine in bližajoč se razpad. V drugi polovici 20. stoletja se je v Nemčiji, Avstriji in Švici močno povečalo število ljudi, ki niso živeli v "običajnih" družinah, ampak so se odločali za eno od številnih alternativnih oblik družinskega življenja.

Sieder pravi, da sistematično lahko razlikujemo med

A) alternativnimi družinskimi oblikami in

B) nedružinskimi življenjskimi oblikami.

K alternativnim družinskim oblikam šteje vsa gospodinjstva, ki se močno razlikujejo od običajne družine in v katerih živi vsaj en starš (biološki ali socialni) skupaj z otrokom/otroki in zanj skrbi : enostarševske družine in samohranilske družine, dopolnjene družine, posvojiteljske družine, heterologne inseminacijske družine, družine dnevnih vozačev, izvenzakonske življenjske skupnosti z otrokom/otroki, stanovanjske skupnosti z otrokom/otroki.

V nedružinske življenjske oblike pa so po Siederju uvrščeni ljudje, ki živijo sami, zakoni brez otrok, življenjske skupnosti brez otrok, razmerja med dvema v ločenih gospodinjstvih brez otrok, sukcesivni zakoni po razvezi brez otrok, nezavezujoča razmerja para brez otrok, istospolni pari v skupnem gospodinjstvu ali LAT brez otrok, stanovanjska skupnost brez otrok. (Sieder, 1998 : 255)

Kljub temu, da je družina skozi vse te spremembe izgubila precej svojih prvotnih funkcij, pa še vedno ostaja prisotna skrb za otroke in njihovo blagostanje, čeprav bi glede na skokovito upadanje rojstev v to morda podvomili. Z upadanjem pomena kmetijstva izginja tudi potreba po velikem številu otrok. Poleg tega, da otroci niso več označeni predvsem kot delovna sila, v ospredje prihajajo tudi individualni interesi moških in žensk ter njihovo zadovoljstvo v zakonu, kar pa je pri velikem številu otrok in ob gospodarskih krizah težko uresničevati. Tako je število rojstev upadalo vse tja do konca 50 let, ko je nastopil " baby-boom ", ko se je zaradi ekonomske stabilnosti znižala starost ob porokah in se je povečalo število otrok. Patrick Festy poimenuje 60. leta " zlati vek družine " v Srednji in Zahodni Evropi.

Blagostanje družbe pa je prineslo tudi revolucijo v mišljenju. Tradicija in precej togo določeni spolni značaji začno izgubljati pomen, doba industrializacije je ženskam omogočila številčnejše zaposlovanje in s tem povečano avtonomijo. Kaj kmalu so ženske uvidele, da je združiti delo in številčno družino skorajda nemogoče, in tako je

baby-boomu sledil " pilulin udar ". Uporaba kontracepcijskih sredstev je zmanjšala število rojstev in ženskam omogočila preboj v javno sfero. (Sieder, 1998 : 245 – 247) Modernizacija življenja nasploh in splet različnih objektivnih in subjektivnih dejavnikov privedejo do miselnega preskoka družbenih akterjev in oba spola si oblikujeta vedno višje kvalitativne zahteve: stanovanje, zaposlitev, prosti čas, potrošnja itd. Posledica tega je kulturno prevrednotenje marsikaterega utečenega odnosnega vzorca tako zunaj družinske skupnosti kot znotraj nje in oblikovati je potrebno ustrezne mehanizme, ki bodo blažili napetosti ter ohranjali družino in družbo.

2.1.1. Transformacija v postmoderno družino

Bawin in Legros trdita, da v dolgotrajnem in globalnem procesu razveze zakonske zveze najdemo tri ključne dogodke: razveza zakonske zveze, obdobje enostarševske družine oz. obdobje neravnovesja in rekonstruiranje družinske enote. (Bawin in Legros v Zavrl, 1999 : 157)

Vsa tri omenjena dejstva so postala pogosto prisotna šele v postmoderni družbi, saj je modernost z razvojem meščanske kulture in meščanske oz. nuklearne družine Parsonsovega tipa skušala eliminirati kakršne koli tendence po odstopanju od predpisanih socialnih determinant, ki so usmerjale posameznike. Do industrializacije je družina predstavljala celovito družbeno institucijo, celotna ekonomska in družbena reprodukcija je bila odvisna od reprodukcije družine, le-ta pa je bila tudi odgovorna za zagotavljanje socialne varnosti svojih članov. Z nastopom in razmahom industrijske revolucije se je družba modernizirala (18., 19. stoletje) in v globalnosti ter visoki intenziteti sprememb se je kazala izrazita diskontinuiteta do tradicionalnih vzorcev. S tem se je spremenila tudi vloga ter funkcija družine in z graditvijo socialne države in javnega sektorja je bila družinska skupnost vedno bolj potisnjena v ozadje. Proizvodnja se je začela podružbljati, javne službe so pridobivale na pomenu, tradicionalne norme in običaje so nadomestili pravni predpisi, tako da je družina postajala precej bolj nestabilna kot v preteklosti, saj je v celoti ohranila edino še reproduktivno funkcijo. Vse to je vodilo do formiranja drugačnih, modernih družinskih oblik.

Od sedemdesetih let dvajstega stoletja dalje je nastopilo obdobje postindustrializma. Tako se je tudi družinsko življenje odmaknilo od modernega modela in oblikovala se je še večja pluralizacija še sprejemljivega ter intenzivnejša dinamika širjenja, krčenja in razpadanja družinskih skupnosti v nekem obdobju po njihovem nastanku. Pluralnost družinskih oblik in naraščajoč pomen emocionalnega sta temeljna indikatorja sprememb v postmodernosti in pojmovanje družine se razširi s področja socialne institucije tudi na družinsko skupnost kot na splet odnosov. Zavedati se je

treba, da v nobenem primeru ne gre za radikalne spremembe in da je v bistvu prisotno le menjavanje kontinuitete in diskontinuitete, kar pomeni, da se v vsakem novem socialnem obdobju ohranjajo temeljni vzorci prejšnje dobe, ki se vežejo na novosti in modifikacije novooblikovane ere. (Švab, 2001 : 2, 45)

Izhodišče za vse nadaljnje modalitete je bila moderna nuklearna družina, urejena po zakonih podrejenosti, avtoritete in asimetrične alokacije družinskega dela. Na njene temelje so se nanašale številne strukturne in oblikovne spremembe ter spremembe v intradružinski dinamiki. Pričeli so se formirati tipični postmoderni fenomeni kot so LAT faza, podaljševanje mladosti, odločitve za starševstvo v kasnejših letih, naraščanje števila razvez, reorganiziranje družin, ki so vse enako družbeno legitimne, družinska skupnost se je z ene strani pričela osvobajati od bioloških determinant (starševstvo ni več konstitutiven element družine, heteroseksualnost ni edina legitimna spolna usmerjenost, itd.), z druge strani pa so se le-te intenzivirale (hiter razvoj reproduktivnih tehnologij - ultrazvok, pomoč pri zanositvah itd.) (Švab, 2001 : 46 – 47) Poleg intradružinskih sprememb so transformacijo k postindustrijskim življenjskim vzorcem enako pomembno pogojevale tudi širše družbene spremembe med katerimi je bilo na prvem mestu - že za moderno dobo značilno - množično zaposlovanje žensk, potrošništvo, prehajanje vrednot od materializma k postmaterializmu in spreminjanje ideologij o novem družinskem življenju. Intenzivno zaposlovanje žensk se je pojavilo že v 60. letih in je svoj višek doseglo v postindustrijski dobi, ko se je spremenila celotna percepcija dela, ki se je vedno bolj povezovalo s potrošnjo, ki je postala sestavni del socializacije in s tem vsakdanjega življenja. Inglehart kot teoretik postmodernosti govori o postmodernem obratu, ki naj bi predstavljal spremembe vrednotnih orientacij v zadnjih 25. letih od vrednot za preživetje k vrednotam blaginje, od motivacije za doseg ciljev k postmaterialističnim motivacijam in trend povečevanja individualne svobode ob hkratnem zavračanju birokratske avtoritete. (Švab, 2001 : 87 - 91)

Vsa zgoraj navedena dejstva o transformaciji družinske skupnosti omogočajo lažje razumevanje sprememb, ki že približno tri desetletja ustvarjajo vedno več novih družinskih oblik. Pluralizem je prilagoditvena strategija sodobnosti, ki ustreza ravno tako novo porajajoči se posameznikovi osebnosti, kjer kraljuje individualnost, osebni razvoj, emocije, enakopravnost itd. Ne moremo več govoriti o postmoderni družini v ednini, ker so se v toku časa in sprememb izgubili številni skupni imenovalci in uvideti je potrebno, da ljudje iščejo in uresničujejo "družino" v zelo različnih oblikah skupnega življenja, ki jo sami zase poimenujejo in doživljajo kot družino in da biološke vezi niso več konstitutiven element družine, ampak so

pomembni socialni odnosi med člani. (Čačinovič Vogrinčič v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 120)

Pojem postmoderna družina zajema transformacijo poznanega in pojav novih vzorcev. Postmoderne družine so fluidne in reorganizirane družinske skupnosti. Kot predstavnice postmoderne družine bodo še naprej ustvarjale družbeno kompleksnost. Zavaljo vsega tega je postavljanje enotne definicije postindustrijske družine nemogoče in zato so se akademiki namesto eksaktno determiniranega opisa prevladujoče družinske skupnosti odločili za predstavitev celotne palete obstoječih vzorcev. Ena najenostavnejših delitev je razvrstitev družin v tri širše sklope, ki so notranje diferencirani :

A) JEDRNE DRUŽINE - biološke, socialne, enostarševske, adoptivne

B) RAZŠIRJENE DRUŽINE - sorodniške, modificirane razširjene družine

C) REORGANIZIRANE DRUŽINE - dopolnjene družine, homoseksualne družinske skupnosti. (Rener v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 20)

Kot že omenjeno, razpadu zakonske zveze v večini primerov sledi doba enostarševske družine (večinoma materinske) in nekoliko manj pogosto, pa vendarle nezanemarljivo, organiziranje nove družinske skupnosti. Glede na zgornjo družinsko delitev je v slednjem primeru govora o reorganiziranih oz. dopoljenih družinah, saj se v pogovornem jeziku termina pogosto enačita in označujeta življenjsko skupnost enega biološkega starša z otrokom in novim partnerjem, ki postane socialni starš. Najpogostejša oblika reorganizirane družine je družina z očimom in ima večinkrat lažjo nalogo kot družina z mačeho, saj mora socialna mati že v samem začetku oblikovati optimalno sliko o svoji vlogi, delovati mora kot prava mati. Stvaritev reorganizirane družine pomeni spreminjanje že poznanega in preizkušenega, na novo se definirajo meje, pravila, vloge, hierarhije, čas se deli med novega partnerja in otroka, skratka vse staro se postavi pod vprašaj in bistvenega pomena je oblikovanje pravih strategij, ki bodo omogočale obstoj znotraj že obstoječega socialnega sistema. " Bistvo uspešnih strategij je investicija v razvidnost posebnosti, drugačnosti in skupno delo na reorganizaciji družine," ne sme se tabuizirati dejstva, da gre za drugačnost, sicer konflikti postanejo nevidni tako za prepoznavanje kot za reševanje in ustvarjena skupnost ne obstane. (Čačinovič Vogrinčič v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 124)

In ravno zato je tako malo poznanega in raziskanega o reorganiziranih družinah: ker se z njimi ravna kot da se ne razlikujejo od " pravih " družin in vsako izpostavljanje posebnosti že pomeni stigma in ker so reorganizirane družine že po definiciji problematične (generacijska neskladja, vloge socialnih staršev, intervencije bioloških staršev itd.). (Čačinovič Vogrinčič v Rener, Kozmik, Potočnik, 1995 : 121)

2.2. DRUŽINA KOT KONFLIKTNA SKUPINA

Družina je že po definiciji konfliktna skupina, ki je primorana reševati nasprotja med različnimi identitetami, spoli, generacijami, interesi itd. in iz vseh kontradikcij oblikovati sistem, ki funkcionira. Izoblikovati je potrebno sposobnost soočanja in odgovornosti. Ena od osnovnih nalog družine je, da nove člane pripravi na zaznavanje konflikta, na prepoznavanje in na soočanje s konfliktom, da zagotavlja temelje za oblikovanje avtonomije in zблиževanja. Vsak član družinske skupnosti ima nalogo izoblikovati zadovoljive meje oz. ravnotežje med zasebnostjo in pripadnostjo drugim. To pomeni, da potrebuje pozitivno sliko o sebi ter hkrati potrebuje zavedanje o soobstoju preostalih članov družine in prisotnosti vezi, ki jih povezujejo. Posameznik mora v družini najti prostor za sebe, za izražanje lastnih potreb, občutenj in hotenj, vse to pa naj bi znal podeliti z drugimi. Internalizirati je potrebno idejo zaveznitva in ohranitev generacijskih razlik. Osebni govor, raznolikost in kreativnost so temelji zdrave družine. Gabi Čačinovič Vogrinčič za skupni imenovalec zgoraj navedenih dejstev o psihološkem profilu družinske skupnosti uporablja von Braunmuhlov koncept psihološke pravice do resničnosti, za katero Mertens trdi, da je pridobljena sposobnost v teku socializacije, vendar je mnogokrat pozabljena. Vzgoja sposobnosti za konflikt omogoča otroku, da se razmeji od staršev, da etiketiranja staršev ne sprejema brez vprašanj. Tako otrok konflikt postavi v interakcijo in ne prevzema odgovornosti zanj. (Čačinovič Vogrinčič v Ramovš, 1995 : 123 – 127)

" V kompleksni družbi je namreč družina edina, ki ustvarja rezerve za zorenje človekove osebnosti, posebno še, če je ta v fazi razvijanja in zorenja; družina je edina, ki ponuja ali proizvaja smisel življenja v vsakdanjem življenju." (Bajzek v Ramovš, 1995 : 90).

2.3. STRUKTURNI ELEMENTI DRUŽINE

Res je, da je družina konfliktna, vendar za doseg optimalnega funkcioniranja deluje po določenih pravilih in razdeljenih nalogah na posamezne člane.

Vloge v družini so medsebojno komplementarne in za vsakega člana posebej določene z odnosi, ki jih imajo med seboj ter so odvisne od različnih dejavnikov kot so starost, spol, telesna konstrukcija, intelektualni kapital itd. in pomembno sestavljajo posameznikovo samopodobo. Družinska skupnost se razvija in prehaja skozi posamezne faze, s tem se spreminja struktura družine, od katere je odvisno vedenje v vlogi. Posameznik lahko svojo vlogo igra zgolj kot potezo za ohranitev

skupnosti, v primeru zdrave družine pa vloga služi izražanju dejanskih čustev in potreb ter soustvarja značaj družinske skupnosti. (Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 158 – 159)

Zgodi se, da se nosilci vlog v določenih situacijah medsebojno povežejo oz. podpirajo in takrat se govori o družinskih podsistemih z bolj ali manj propustnimi mejami. Enega od podsistemov tvorita tudi starševski in partnerski sistem, ki sta funkcionalno povezana in redkokdaj se zgodi, da bi starševski sistem deloval optimalno, če so v partnerskem sistemu določene težave.

Tako kot meje med podsistemi pa družinski sistem meji tudi navzven s preostalim socio - kulturnim prostorom in predstavlja medij med posameznikom in družbo. Iz zunanosti srka prevladujoče predstave o svetu. Indikatorji večje ali manjše odprtosti so različni življenjski stili družin, družinski miti, tabuji, skrivnosti in obredi. Kajti če ima družinski sistem preveč nepropustne meje, ga njegova lastna zgodovina ovira pri napredku in preseganju iracionalnih ovir, če pa so meje pretirano odprte, bistvo družine lahko kaj hitro izgine. Družinski člani ne najdejo več opore v stiski, saj je sistem zelo aktiven in vsestranski ter površno spremlja notranje dogajanje in družinska skupnost ne predstavlja več zasebne sfere, kjer posameznik najde lasten mir ter stabilnost.

Glede na meje in propustnost, družine delimo na zaprte, poljubne in odprte, razlika pa je utemeljena na možnosti posameznika, da v večji ali manjši meri lahko povzroči spremembe v sistemu in zadovolji lastne interese. V zaprtih družinah je posameznik primoran lastne potrebe zlit s potrebami preostalih članov, sicer se zgodi, da z vztrajanjem na uresničitvi lastnih potreb postane izoliran. Izražanje potreb in čustev je omejeno zgolj na poteze in je strogo determinirano.

Poljubna oziroma anarhična družina je tako fleksibilna, da ne more vzpostaviti identitete ali ohranjati njene kontinuitete, tu se posameznik ne more soočiti s potrebami niti jih ne more zadovoljiti. Člani poljubnih družin so ujeti v kaos, saj se meje nenehno spreminjajo.

Najbolje funkcionira odprta družinska skupnost, kjer so meje fleksibilne, povezave med posamezniki so smiselne, izražanje potreb je zavestno, ker so le-te razvidne, prisotno je sodelovanje vseh članov, skupnost temelji na zaupanju in ne toliko na pravilih. Odprta družina išče nove rešitve za konflikte, uporablja racionalni dialog in raziskuje nejasne situacije. (Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 146 - 151)

Tako kot vsak drug sistem, tudi družina teži k dinamičnemu ravnotežju, ki ga recipročno zagotavljajo vsi elementi družinskega sistema. Kakršna koli strukturna ali funkcijska dezorganizacija družine (izguba družinskega člana, ekonomska nestabilnost, bolezni, prihod novega člana, nezmožnost podeljevanja opore članom

itd.) zahtevajo močnejšo povezanost vseh članov, prerazporeditev vlog, pogosto pa je za ohranitev ali za ponovno vzpostavitev porušenega ravnotežja potrebno tudi zapolniti prazno mesto tako, da novi akter igra že obstoječo vlogo, kar pa ni vedno enostavno.

K cilju usmerjen sistem potrebuje nenehne informacije, kaj se v sistemu in podsistemih dogaja, saj se edino tako lahko prilagodi spremembam ali pa jih zavrne. Vsak sistem namreč teži k ravnotežju in mehanizem, ki homeostazo zagotavlja, je tok povratnih informacij - feedback. V teoriji sistemov je jasno, da sistem za preživetje potrebuje negativni in pozitivni feedback, kjer pozitivni feedback povzroča spremembe, negativni feedback pa služi kot kontrola deviacij in ohranja nespremenjeno stanje. Homeostaza in feedback služita kot dva mehanizma za reševanje protislovij med individualnimi in družinskimi potrebami in družina, ki se uspe uskladiti v teh novih zahtevah je funkcionalna in uspešno opravlja svoje poslanstvo in kljub nevsakdanjim potekom dogodkov še vedno nudi članom stabilnost in možnost za kvaliteten nadaljni razvoj.

(Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 143 - 145)

3. ZAKONSKA ZVEZA

3.1. KULTURNO - ZGODOVINSKI RAZVOJ ZAKONSKE ZVEZE

Vsem družinskim skupnostim, ne glede na obliko, je skupna intimnost in medgeneracijski odnosi. Z vidika tradicionalne in še moderne družbe je bilo pred stvaritvijo družine potrebno vstopiti v institucijo zakona. Bajzek navaja, da so bile poroke v predmodernem obdobju stvar dogovora med družinskimi patriarhi in seksualna privlačnost ni imela nobenega pomena. Zakonska zveza je temeljila na ideji skupnega bivanja, na ideji prilagajanja drug drugemu in delovanja v smeri skupnosti, individualne razlike in avtonomija zakoncev so se izgubljale v toku vzajemnosti ter boju za preživetje. Dva posameznika sta pred vstopom v zakonsko zvezo vedela, da je poroka družbeno dejstvo, s katerim se legitimira seksualnost in rojevanje otrok, ljubezen pa je (če je) največkrat vzklikala z leti bivanja pod skupno streho, skozi medsebojno spoštovanje in z delitvijo skrbi za otroke ter blagostanje. Ljubezen je bila v večini primerov produkt zakona in ne obratno. Kolektivna zavest je bila največkrat tako močna in oblastna, da ni dopuščala individualni zavesti posameznikov, da bi ji nasprotovala. Norme so poskrbele za dobro integracijo posameznikov tako, da se deviacije niso imele možnost utrditi kot družbeno dejstvo ter se je obstoječi družbeni sistem lahko nemoteno reproduciral.

(Bajzek v Ramovš, 1995 : 91 – 92)

V postmoderne družbi se spremembe vrstijo skokovito, brez pravega nadzora. Globalizacija nudi vedno nove produkte in ideje ki poplavlajo trg, mnoge za preteklost nedopustne alternative so se uveljavile kot legitimna rešitev za sodobnost in ob tako številni ponudbi je težko zagotoviti zadosti gatekeeperjev, ki bi selekcionirali novitete in s tem nadzorovali dogajanje v družbi. Tako so norme in vrednote tradicionalnega sveta, splošno gledano, postale nostalgichen spomin na preteklost. Družbeni sistem se je močno diferenciral, nastale so številne nove institucije, ki opravljajo funkcijo družine, medgeneracijski in spolni konflikti so zapletli že tako neenostavno paleto socialnih odnosov in vse to se odraža na članih družbe in na skupnostih ki jih tvorijo.

V 18. in v začetku 19. stoletja so bile zahodno - in srednjeevropske družbe večinoma agrarnega značaja. Poroka je bila nekaj neizbežnega, saj je bilo življenjsko vodilo skupaj s partnerjem načelovati kmečki gospodinjski skupnosti. Na poroko je vplivala dota, zemljiška posest staršev, osebna delovna zmožnost in druge podobne stvari. Izbira partnerja je bila instrumentalne narave, o partnerju je odločal kolektivni interes hišne skupnosti (ženitni posredniki, starši in sorodniki), saj je bilo prepričanje tedanje

družbe, da bi personalizacija izbire partnerja vodila v osebni in gospodarski polom. (Sieder, 1998 : 53 – 55)

Vendar pa so se časi spreminjali in v dobi protoindustrializacije oz. v obdobju razmaha dela na domu " poroka ni bila več v tolikšni meri pogodba, ki je določala usodo rodovnih družin. Zakon je postal pogodba med mladoporočencema in njuni osebni interesi so imeli vse večjo besedo pri odločanju o izbiri partnerja".

(Sieder, 1998 : 78).

Personalizacija izbire je temeljila na simpatijah in privlačnosti, spolnost se je otesla številnih tabujev tako v odnosu do žensk kot do moških. Hišne skupnosti so izgubljale determinacijsko vlogo, težnja mladoporočencev pa je bila čim prej osnovati lastno gospodinjstvo. Vse to je omogočal produkcijski način dela na domu. Preostali segmenti družbe, ki niso sovpadali v omenjeni produkcijski način pa se še vedno niso osvobodili tradicionalnih spon. V istem časovnem obdobju (18. in začetek 19. stoletja) so bili člani rokodelskih družin še vedno pod nadzorom cehovske ekonomistične mentalitete. Nadzor nad ženitnim trgom in nad izbiro partnerja se je vršil v dobri veri, da bi bil zakon, sklenjen s partnerjem iz nižjega stanu ali z osebo rojeno izven zakona, poguben za ekonomski položaj mlade družine oz. ne bi bilo možnosti za zagotavljanje vsakdanjega kruha. Personalizacija pri izbiri partnerjev je bila redka, spolnost je bila večinoma še nadzirana, zahtevalo se je zakonito in častno rojstvo članov, skratka ustvarjale in reproducirale so se s strani družbe determinirane "naravne" spolne vloge. (Sieder, 1998 : 106 – 107)

Na drugi strani pa so premožnejši družbeni člani tvorili sloj meščanstva, kjer socialni status partnerja ni bil več poglobitni dejavnik izbire, ampak so pomen pripisovali individualnim lastnostim in ljubezni. Zagovarjali so razumno ljubezen in spolnost, erotika in čutnost sta bili del nje. Meščansko družinsko življenje je zahtevalo individualizacijo in intimizacijo odnosov, družinska skupnost je postala pribežališče pred zunanjim svetom, vse to pa je vodilo tudi v ideološke konstrukcije spolnega značaja. Ženska je s svojo podobo predstavljala poklicni uspeh moškega in sebe, skupaj z možem je živela njegovo življenje. Meščanski tip družine je produciral osebe, ki so bile konformne, notranje vodene, sebi odgovorne in disciplinirane.

(Sieder, 1998 : 124 - 129)

3.2. POSTMODERNA PODOBA ZAKONSKE ZVEZE

Že kratek pregled različnih zgodovinskih obdobj prikazuje, da se je s spreminjanjem produkcijskih razmerij spremenila tudi družinska skupnost, njen utrip in ob prehajanju v sodobno družbo se je večina starih zapovedi umaknila in postale so manj

pomembne za družbene akterje. Od 60. let naprej so močno porasli spolni odnosi pred poroko, pari so živeli skupaj že pred poroko, pojavljanje tematike spolnosti v raznih medijih je postalo del vsakdanjika, razvila se je neke vrste erotična revolucija, ki je trajala vse do 80. let.

Zakonska zveza tako v sodobnosti predstavlja oviro, izgubo avtonomije bodočih zakoncev, izgubo prostega časa in svobodne izbire, niti ne služi več za legitimizacijo spolnosti in ustvarjanja družine.

Pa vendar, tako kot ne moremo zanikati obstoja družine, tudi ne moremo zanikati fenomena zakonske zveze. Še vedno obstaja, a v precej spremenjeni obliki.

Zakonska zveza obstaja kot spolna skupnost dveh odraslih oseb, ki jo legitimira oz. sankcionira zakon. Osnova za poroko je ljubezen med žensko in moškim, osnova je erotična povezanost in ne sposobnost za skupno življenje. Zato Bajzek trdi, da danes zakon ni več socialna zadeva, temveč je subjektivna stvar dveh posameznikov, kjer družba in družina ne igrata nobene vloge. Ko se dva posameznika odločita za poroko, naj bi se zavedala odgovornosti ob vstopu v to socialno institucijo, pa vendar se lahko hitro pokažejo razhajanja. Osebi, ki živita skupaj, prihajata iz različnih okolij, s seboj nosita različne vrednote in norme ter različne predstave o zakonski zvezi. S skupnim življenjem je potrebno vse inhibirano ponovno formulirati in najti vzajemno pot za ohranjanje lastne identitete in za sobivanje. Sodobni zakon je, kot trdi C.L.Strauss, oblika komunikacije, saj je prava umetnost najti način, ki dopušča individualnost partnerjev, ohranjanje njihove avtonomnosti in pravo mero odrekanja drug za drugega v skupnem življenju. (Bajzek v Ramovš, 1995 : 91 – 94)

Zato je zakonska zveza mozaik, kjer se srečujejo različne identitete, ki jim poroka pomeni življenje v dvoje z mislijo na stvaritev družine, obenem pa se pari zavedajo, da imajo znotraj zakona in družine še vedno pravico in dolžnost ohranjati sebe. In mnogokrat se iščejo niše, da lahko živijo tudi svoje posebno življenje z vsemi skrivnostmi in lastnimi interesi.

Spreminjanje socialnih oblik institucije poroke občutijo najbolj ženske. Položaj ženskega spola v postmoderni družbi se je spremenil (drugačna samopercepcija žensk in njihova vedno intenzivnejša vključenost v javno sfero, emancipacija) in le v manj utesnjujočih oblikah zakonske zveze ženske lažje izkoristijo svoje sposobnosti in znanja. Poročena ženska ni več brezosebni objekt 19. stoletja. V dobi industrializacije je ženska s poroko praktično izgubila svoj družbeni obstoj, saj je bilo njeno delovanje in življenje osredotočeno na vlogo matere in žene znotraj družine, imela je malo pravic do zasebne lastnine, delovna mesta so ji bila do konca vojne skoraj nedostopna, njen mož je upravljal z njeno lastnino, izrekal ji je kazni in jo

poučeval o vzgoji otrok. Javna sfera je bila za poročene ženske v večini primerov nedostopna oziroma omejena na konzumpcijo, v zasebni sferi pa so opravljale svoje t. i. edino naravno poslanstvo - izvrševale so trodelno funkcijo biti mati, gospodinja in žena, mnogokrat pa tudi pomočnica partnerju pri preživljanju družine, kjer dohodek, ki ga je zagotavljal moški, ni zadostoval.

(Milharčič Hladnik v Renner, Kozmik, Potočnik, 1995 : 34 – 40)

Pojem kariere pa se danes ne nanaša več samo na moške, niti se vzgoja otrok ne naslavlja izključno na ženske. Stvari se prepletajo in prav je tako, saj hiperkompleksnost današnje družbe zahteva vsestransko udejstvovanje, raznovrstnost je prej nujna stvarnost kot pa privilegij in zagotavljanje ontološke varnosti znotraj družine je temelj za preživetje v rizični družbi.

Giddens pravi, da je v postmoderni potrebno zaupanje v ekspertne sisteme in neka stopnja temeljnega osebnega zaupanja, kar predstavlja ontološko varnost. V zakup je potrebno vzeti možnost tveganja ob nepredvidljivih posledicah posameznikovega delovanja. (Giddens v Švab, 2001 : 70 – 72) Razcvet globalizacije in sprejeta skepsa oz. nejasnost v sistemih vzporedno z družbenim razvojem zahtevajo nove oblike, ki bodo ustvarjale trdne temelje za oblikovanje eksistenčnih strategij. Tako se počasi spreminjajo vsi deli družbe.

Za preživetje je potrebna prilagodljivost, vztrajnost, budnost, določena mera empatije, toleranca, komunikacija. Vse to so tudi predpogoji za obstoj zakona in posledično za oblikovanje družine, ki bo izpolnjevala svoje funkcije v največji možni meri in bo služila kot primarni milje zagotavljanja ontološke varnosti posameznikov preko socializacije in stabilizacije le-teh. Kajti " v razmerah, ko se povečuje brezposelnost, znižuje raven socialne varnosti velikega dela prebivalstva, zmanjšujejo možnosti mladih za šolanje, izgublja podpora solidarnosti majhnih skupin in ko se država želi umakniti in prenesti bremena nazaj na posameznika in na družino, se nedvomno povečujejo riziki človekove eksistence".

(Vojnovič, 1996 : 7) .

Sodobna rizična oz. postmoderna družba poleg že tako nepredvidljive socialne dinamike dopušča tudi neskončno paleto družinskih variacij in osebnostnih struktur, skrb za lastne interese je postala pomembno vodilo posameznikov in s tem se mreže medsebojnih interakcij in mozaik družbene podobe še veliko bolj zapletajo kot v preteklosti.

Nekdaj je veljalo ob sklenitvi zakonske zveze načelo, da kar je bog združil naj človek ne razdruži. V drugi polovici 20. stoletja je bila ustanovljena civilna poroka in tradicionalne norme so pričele izgubljati na veljavi, danes pa je pravica do razveze zakonske zveze integralni del človekovih pravic. Ločitvena zakonodaja se je

liberalizirala, saj zakonska zveza sloni na emocionalni podlagi in ne na gospodarskih vezeh.

Ustava narekuje, da se zakonska zveza sklene pred pristojnim državnim organom, saj ima značaj pravne institucije, tako da zakonsko zvezo ter pravna razmerja v njej določa zakon. (Zupančič v Predpisi o ZZDR, 1999 : 22 – 23)

Tudi prenehanje zakonske zveze je opredeljeno z zakonom :

- zakonska zveza preneha s smrtjo enega zakonca, z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega in z razvezo zakonske zveze
- preden sodišče razveže zakonsko zvezo, mora ugotoviti, ali je s sporazumom zakoncev primerno poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanje otrok ter zahtevati o tem tudi mnenje centra za socialno delo
- če je zakonska zveza iz katerega koli vzroka nevzdržna, sme vsak zakonec zahtevati razvezo zakonske zveze itd. (Predpisi o ZZDR, 1999 : 92)

Vsi ti členi zakona o prenehanju zakonske zveze in še mnogi drugi so sestavni del predpisov o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ki se nahajajo v Uradnem listu Republike Slovenije in urejajo tako položaj zakoncev kot tudi živečih v raznih postmodernih kohabitacijah.

3.2.1. Dezorganizacija partnerskih razmerij

Nova intradružinska dinamika in socialna transformacija sta oblikovali temelje na katerih sta zacveteli avtonomija in drugačnost, kar vodi do večje samozavesti in emancipacije in s tem posledično do prekinitve vsakega odnosa, ki ni v skladu z Giddensovim "čistim razmerjem".

Že v obdobju moderne družbe so bili razlogi za sklenitev zakonske zveze večinoma individualne narave, ljubezen in privlačnost sta dominirali nad utilitarno naravo zveze, konflikti so bili sestavni del skupnega življenja, moč in privilegiji pa so bili praviloma v domeni moških. Patriarhalna avtoriteta je botrovala družinskim skupnostim in značaju zakona, ženske so bile izrinjene v sfero zasebnosti in neplačanega dela.

Približno od sedemdesetih let 20. stoletja dalje pa se je ideologija o potrpežljivosti in vzdržnosti v zakonski zvezi zamajala, saj so ženske že množično zastopale trg delovne sile in so s tem moškemu spolu odvzele temeljno funkcijo, ki mu je podeljevala legitimizacijo za izvajanje avtoritete - preživljanje družine. Zakonska zveza in druge vse bolj pogoste oblike življenjskih skupnosti so še mnogo bolj kot v modernosti postale utemeljene na osebnih preferencah in užitku, za toleriranje konfliktov so se izoblikovale individualne meje in zmogljivosti, moč in privilegiji pa niso več ostajali v domeni moških, temveč so se porazdeljevali glede na organizacijo družinske skupnosti oz. partnerskega razmerja. In v tem smislu je Giddens definiral

pojmem čistega razmerja - poenostavljeno rečeno, gre za vztrajanje v razmerju zaradi tega samega in kakršne koli nevšečnosti na poti do osebnega izpopolnjevanja in uresničevanja lastnih ciljev dopuščajo prekinitev takšnega razmerja oz. partnerske zveze.

Tako je od konca šestdesetih let število razvez pričelo naraščati sorazmerno z zmanjševanjem stigme razvezanih in s socialno transformacijo: urbanizacija, sekularizacija, socialna mobilnost, množično izobraževanje, ekonomska emancipacija žensk, ločitev produkcije in reprodukcije, zmanjševanje članov v družinskih skupnostih, zmanjševanje števila porok in naraščanje števila kohabitacij, ponovne poroke, zvišanje starosti ob porokah, individualizacija življenjskih konceptov itd. Vsi ti in še mnogi drugi dejavniki so prispevali k povečani stopnji divorcialitete, ki je posledično postala del socialnega vsakdana in še zdaleč ni veljalo prepričanje, ki je dominiralo v mentaliteti populacije vse tja do 70. let. Stališče industrijske družbe je bilo, da je ločitev vrsta patologije in da bodo tudi otroci iz takih družin imeli konstantne psihične težave, ker je bil razpad zakona interpretiran kot travmatičen dogodek, ki ima nepopravljive negativne emocionalne učinke na otroke. Postindustrijsko obdobje poleg mnogoterih socialnih in industrijskih variacij generira tudi ideološki obrat na mnogih področjih, tako da " razveza zakona ni nikakršen "patološki" pojav današnjih družb, ampak lahko ima pozitivno funkcijo, če ji uspe s spremembo življenjskega položaja dveh ljudi ublažiti razdiralne težnje v njuni krizi - po večinoma daljšem obdobju zapletov v procesu ločevanja - omogočiti, da sta vsak zase spet lahko bolj srečna in pripravljena, da se po svojih sposobnostih in močeh vključita v socialno življenje". (Sieder, 1998 : 253).

Skozi zgodovino ločitev in razvez je tako postajalo vedno bolj jasno, da ne gre govoriti o dogodku, ampak je bolj smiselno in bolj na mestu uporabljati izraz proces, saj je razveza rezultat dejanj in stanj, ki običajno trajajo daljše časovno obdobje, zato ima ločitev procesni značaj.

Pojma ločitev in razveza se v praksi največkrat interpretirata identično in to velja tudi za besedilo ki ga berete. Razlika v opredelitvi je nastala skozi dejstvo, da je bila zakonska zveza v vedno bolj intenzivnem procesu sekularizacije definirana kot pravna institucija in tako SSKJ *razvezo* interpretira kot juristični izraz za prenehanje pravnega razmerja. (SSKJ IV, 1991 : 425)

Ločitev je oznaka uporabljena v cerkvenem pravu, ko zakonca pretrgata zakonsko skupnost, ostaneta pa v zakonski zvezi. Izraz ločiti se ima pogovorno naravo in pomeni, da partnerja prenehata biti v zakonski zvezi, čemur bi v skladu z razlago SSKJ rekli razvezati se. (SSKJ II, 1975 : 629 – 630)

Proces razveze pomembno določa nadaljnje življenje in prilagoditve. Z ločitvijo se intenzivirajo negativna čustva, s tem se izgublja psihološka varnost, urejeni vsakodnevni vzorci razpadejo, in tako korenita strukturna transformacija prinese strah pred prihodnostjo. Pri samem procesu je za nadaljnjo prilagoditev pomembno, kdo je pobudnik ločitve in kdo je tisti, ki mora ločitev hočeš nočeš sprejeti in je neke vrste poraženec. Ob naraščajočem številu ločitev so se oblikovale socialne službe, ki skušajo blažiti posledice stresnih dejavnikov pri posameznikih. Gre za programe družinskih pomoči, terapije, šolske svetovalce, skratka za izobraževanje ter usmerjanje odraslih in otrok. Pomemben dejavnik za lažje prilagajanje na življenje po razpadu zakonske zveze in družine je tudi večje družbeno sprejemanje in relativna normalizacija ločitev.

Kljub tem zapletenim dejstvom in posledicam je število ločitev skoraj tri desetletja skokovito naraščalo in šele v devetdesetih letih je stopnja razveznosti dosegla točko stagnacije in se postopoma začela zniževati. To se lahko pripisuje dejstvu saturacije (da je število možnih razvez doseglo najvišjo točko) ali pa pojavu številnih kohabitacij, ki niso registrirane kot zakonske zveze in jih je težko zajeti v raziskave, kar ne kaže realne slike o številu razpadlih partnerskih skupnosti. Mnogi ljudje, ki želijo prekiniti zakonsko zvezo se odločajo za ločeno življenje in ne za razvezo, kar ponovno ni pravilno vpisano v državno evidenco. (Bawin in Legros v Zavrl, 1999 : 150 - 151)

Pa vendar se ljudje po ločitvi ali po smrti partnerja v precejšnjem številu odločajo za ponovne poroke. Nezanemarljiv razlog ponovnih porok pri ženskah je tudi pogosto poslabšanje ekonomskega položaja po ločitvi, kar povzroča tudi težjo adaptacijo na nov življenski stil. Značaj teh drugič sklenjenih zakonskih zvez je drugačen od prvih, naloga pa ostaja enaka – otrokom predočiti, da je zakon pomembna stvar. Prvi razlog za drugačnost je, da so posamezniki starejši, že imajo poročne izkušnje in pričakovanja in vse to pomembno odloča o izbiri partnerja ter o oblikovanju nove zveze in družinskega življenja. Strokovnih svetovalnih modelov na tematiko ponovnih porok ni in najboljše izhodišče za rešitev bojazni, kako bo novi partner vplival na nadaljnje življenje, je odločitev za skupno življenje pred sklenitvijo zakonske zveze. Nikjer pa ni zabeleženo, da bi bila kvaliteta in stabilnost drugič sklenjenih zakonov kaj drugačna od prvih, saj zaradi nepopolne institucionalizacije ponovnih porok in zapletenih shem reorganiziranih družin lahko pride do stresa in do razpada zakona.

Menim, da lahko rečem, da so razveze in ločitve univerzalni element vsake sodobne družbe in temu primerno so z zmanjšano mero stigme tudi sprejete. Zaradi statusa manjše problematičnosti in vseprisotnosti je število razlogov za ločeno življenje

močno naraslo, toleranca do konfliktov in konsenzov v zakonskem jarmu pa se je znižala.

3.2.2. Ostanki starševstva in „bitka za otroke“

Po prekinitvi zakonske zveze nekdanjima partnerjema ostane še starševstvo, ki ga v veliko primerih spremlja „bitka za otroke“, ko se starša morata na nek način dogovoriti, kdo bo skrbel za otroke in kdo bo tisti, ki jih bo obiskoval. Dejstvo je, da se starši z manipulacijo otrok pogosto maščujejo eden drugemu in praksa pokaže, da periferni starš z otroci preživi občutno manj časa kot centralni starš, ki so mu bili otroci dodeljeni v varstvo, vzgojo in oskrbo, kljub temu, da so starši tisti, ki so se s pomočjo centra in njegove svetovalne vloge v prvi vrsti dolžni vsaj okvirno dogovoriti o skrbništvu in nadaljnjih stikih. Sodeč po podatkih Ministrstva za delo in družino je približno 98 % primerov takšnih, ko se lahko s pomočjo centrov in starševske participacije relativno hitro določi skrbništvo otrok in obseg stikov, v nekoliko manj kot 2 % pa so zadeve bolj problematične in časovna doba, ki je potrebna za doseg konsenza prinese negativne učinke na otroke. Lahko se zgodi, da z enim od staršev nimajo stika, dokler sodišče primera ne reši. (Kovšca v oddaji Trenja, maj 2003)

Vrhovna instanca za določanje zakonitega zastopnika otrok je namreč sodišče, ki po neuspešnih seansah med centrom in starši na podlagi ugotovitev centra za socialno delo in nadalje kliničnih psihologov izreče odločbo, komu bodo otroci dodeljeni in se ob tem skuša držati načela "v interesu otroka". Tu sta pomembni emocionalna in socialna stabilnost otroka, odnos do staršev in nenazadnje ekonomska dobrobit otroka. Kakor hitro pa se odločanje prenese z osnovne ravni v domeno sodišč, pa nastopi težava dolgotrajnosti postopka in s tem večanje možnosti za kršenje dogovora, da se delo opravlja v dobro otroka. Ureditev skrbništva in stikov so na sodišču prednostne zadeve. Vse odločbe naj bi bile izdane v roku šestih mesecev, kar pogosto pod vprašaj postavlja strokovnost in verodostojnost rešitev, če se izvzame, da je med Slovenci prisotno že temeljno nezaupanje v eksperte oz. sodne izvedence na dotičnem področju. Postopki pa v večini primerov trajajo dalj časa, saj se o najboljši rešitvi odloča na večih ravneh.

Začetna točka so diskurzi med lokalnimi centri za socialno delo in starši, ki v sodelovanju skušajo poiskati optimalen izhod. Center za socialno delo ima približno dva meseca časa, da od pristojnih institucij (vrtci, šole in zdravniki) pridobi podatke o stanju otroka po ločitvi, da opravi svetovalne oziroma terapevtske razgovore s starši in z otroki na podlagi katerih lahko izda strokovno mnenje in oceno pristojnemu sodišču. Če se na centru izkaže, da imata oba starša enakovredno pozicijo za pridobitev skrbništva otrok, ali če starša nasprotujeta odločitvi centra, se poišče

mnenje sodnega izvedenca. Le-ta mora v roku 30. dni podati končno oceno osebnostnih profilov staršev in otrok, kar služi kot temelj končni odločitvi kateri od staršev naj bi imel boljše pogoje za vzgojo, varstvo in oskrbo otroka predvsem glede na njegovo starost in spol. Mnenja ekspertov so oblikovana na osnovi objektivnih psiholoških dejstev in imajo približno polletno trajnost, nato se verodostojnost pridobljenih ocen postopoma izgubi. Kadar pa si ugotovitve centra in izvedeniški izsledki nasprotujejo, sodišče na glavni obravnavi sooči obe strani, pretehta vsa dejstva in se odloči v korist otroka.

Po vseh zgoraj navedenih procedurah je izredno težko hitro in učinkovito reševati postopke in v težavnejših primerih se pogostokrat zgodi, da se z nenehnimi pritožbami strank odločitve preložijo tudi za leto ali dlje, starši in otroci pa tavajo v temi in si po svoje na bolj ali manj konflikten način skušajo urediti novonastalo situacijo. Tako nova zakonodaja problematiko določanja skrbništva in stikov že na osnovnem nivoju prenaša v domeno sodišč in njihovih specializiranih predstavnikov, centri pa so pooblaščenih izključno za svetovalno funkcijo in podajanje mnenj organu odločitve, kar naj bi zagotavljalo predvsem boljše kvaliteto in večjo hitrost dela. Postopki, v katerih se odloča o stikih, morajo biti hitri in strokovni ter zato vodeni s strani sodišča in ne centra. Sodišče naj bi v isti sodbi, v kateri odloči o varstvu in preživljanju otrok, odločilo tudi o stikih med otrokom in perifernim staršem. V Sloveniji se družinskopravna razmerja urejajo po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR), ki je bil sprejet leta 1976 in večkrat dopolnjen. Glede na to, da je ustavno sodišče že večkrat opozorilo na neskladnost zakona z Ustavo in glede na visoko število ločitev in razvez, je Državni zbor januarja 2003 vložil predlog za spremembo in dopolnitev ZZZDR. Novela zakona, ki je bila sprejeta leta 1989 je centrom za socialno delo povečala pristojnosti in jim je poleg svetovalne in terapevtske vloge dodelila še kompetence za upravnoopravno urejanje družinskih zadev. Odločanje centrov o družinskopravnih zadevah tako poteka v upravnem postopku, katerega značilnosti so hitrost, poenostavljenost in varovanje javnih interesov. Ker pa so družinskopravna razmerja občutljiva in zahtevajo varovanje pravic posameznikov in zasebnega, je upravni postopek neprimeren in predlog za spremembo zakona reševanje družinskopravnih razmerij prenaša na pravdne postopke oz. na sodišča.

Poglavitne rešitve spremembe ZZZDR so naslednje :

- prenos pristojnosti za odločanje o osebnih stikih s centrov na sodišča
- o osebnih stikih se odloča v pravdnem postopku in ne več v upravnem postopku
- opredelitev minimalnega obsega rednih stikov
- možnost predodelitve

- pospeševanje osebnih stikov

- starša, ki živita ločeno, imata oba pravico do izvrševanja starševskih funkcij.

S temi predlogi bodo centri dobili novo vlogo. Opravljali bodo svetovalno delo ter iskali in preverjali koristi otroka z usposobljenimi strokovnjaki, ne bodo pa več pristojni za podajanje dokončnih odločitev. Le-te bodo v domeni pristojnih sodišč, pojavila pa se je tudi ideja o ustanovitvi družinskih sodišč ali kar je bolj verjetno, o ustanovitvi družinskih oddelkov. (Drobnič, 2003 : www.podos.fingerprints.si : pravni red)

Pri dodeljevanju otrok sodišče upošteva mnoge dejavnike med katerimi sledeči veljajo za osnovo :

1) okolje kjer otrok živi

2) novo organizirana družina staršev

3) preteklo vedenje obeh staršev

4) psihološke vezi otroka

5) izobrazbene in emocionalne kvalitete obeh staršev.

Nič manj pomembna pa nista starost in spol otroka. Ko sodišče vendarle poda odločbo o skrbništvu pa je bistvenega pomena, da se v nadalje ne izpodbija avtoritete centralnega starša. (Zavrl, 1999 : 184)

V teoriji so predstavljene tri oblike skrbništva - materinsko, očetovsko in deljeno skrbništvo, praksa pa pokaže, da največkrat dobijo otroke v vzgojo, varstvo in oskrbo matere. Le-te v večini primerov zaprosijo za skrbništvo, poleg tega pa na sodiščih še vedno dominira tradicionalizem, ki sledi spreminjanju ženske vloge v družbi (emancipacija, enakovrednost itd.), pogostokrat pa prezre nujno vzporedno redefiniranje vloge moških (participacija pri vzgoji, nudenje emocionalne opore itd.). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve navaja sledeče podatke: v letu 1988 je bilo 91,7 % otrok dodeljeno materam, 5,7 % pa očetom. V letu 1991 so se deleži nekoliko spremenili v korist očetov – 90,3 % otrok je bilo ob razvezi dodeljeno materam, 6,2 % očetom. (Ministrstvo za delo, družine in socialne zadeve, 1997 : www.uem-rs.si/slo/publikacije/polozajzensk90) Nekateri strokovnjaki menijo, da če bi tudi moški bolj pogosto izrazili željo po skrbništvu nad otroki bi bil tudi procent moških skrbnikov lahko precej višji, tako pa moški že v osnovi delujejo bolj nezainteresirani za otroke kot ženske. Kot pomemben faktor se navaja koriščenje dopusta za nego in varstvo otroka, opravljanje gospodinjstvih opravil ki so nujno potrebna za zagotavljanje kvalitetnega otroštva, obiskovanje zdravnika, kasneje obiskovanje govornih ur, sesetankov itd. Vsa ta kulturno determinirana in usidrana prepričanja postavljajo ženske v prednostno pozicijo pri odločitvah, kdo je primernejši za vzgojo in varstvo otrok v primeru razpada zakonske zveze in moški spol kljub emancipaciji in

polni zaposlenosti žensk v nekaterih primerih ostaja podcenjen v vrednotenju sposobnosti za zagotavljanje kvalitetnega otroštva svojim potomcem. Zaradi prednostnega položaja žensk in zaradi prevladujočega moškega nezanimanja za pridobitev skrbništva, pogostokrat nekaj let po določbi o skrbništvu pride do predodelitev otrok k drugemu staršu. Predodelitve so rezultat otrokove odločitve za življenje pri drugem staršu in skladno z deležem ženskih skrbnic zadevajo večinoma otroke moškega spola, ki so zadosti stari, da so sposobni zavestno izraziti željo po bivanju z očetom. V njem vidijo možnost identifikacije in model za oblikovanje spolne vloge, za kar so ob preredkih stikih in življenju z osebo ženskega spola lahko prikrajšani.

Najboljša rešitev bi tako bila deljeno skrbništvo oziroma skupno starševstvo, kar pa se omenja bolj kot teoretična možnost in je precej idealnotipsko postavljeno, saj predpostavlja, da starša po razpadu vloge zakoncev še vedno optimalno uresničujeta vlogi staršev. Osnovni pogoj je sposobnost nekonfliktnega dogovarjanja o vsakodnevnih stvareh in da živita blizu drug drugega. Ker si nekdanja partnerja otroka delita, nihče ni primoran plačevati preživnine. Najpogosteje se skupna vzgoja in varstvo izvajata na tri načine. Prva možnost je, da otrok živi v ločenem stanovanju in se pri njem starša izmenjujeta; druga, da otrok živi pri enem, drugi pa ima neomejene ali pa zelo pogoste stike z njim; tretja možnost pa je, da otrok nekaj časa živi pri enem in nekaj časa pri drugem. Pred to zadnjo možnostjo strokovnjaki svarijo, saj se ob nenehnem prehajanju težko oblikuje identiteta in zavest varnega doma.

(Lovinčič, 2003 : www.podos.fingerprints.si : članki)

Sicer pa ni bistvo vzajemnega starševstva, da je otrok pol tedna pri enem in pol pri drugem, bistvo je, da je zaupan obema in da se o vsem skupaj dogovarjata. Skupno starševstvo je možno v primeru, da je to v korist otroka in pa, da se oba starša strinjata s tem. S tem bi se precej zmanjšal tudi psihološki pritisk na vse vpletene.

4. REORGANIZIRANE DRUŽINE

Dopolnjene oz. reorganizirane družine kot življenjske skupnosti enega starša z otrokom in z novim partnerjem poleg enostarševskih družin predstavljajo danes najbolj pogosto življenjsko obliko. Ne gre govoriti o novem fenomenu sodobnosti, saj je bilo takšnih družin precej tudi v preteklosti. (Coleman & Ganong, 1994 : 2 – 4) Res pa je, da je v 80. letih prišlo do prave eksplozije tovrstnih družinskih oblik in spremljajočih raziskav. Kljub temu je bila tematika še precej neraziskana in literatura, ki je bila do 80. let na razpolago je imela klinično perspektivo. Ustvarjali so jo psihologi, socialni delavci in psihiatri ob sočasnem oblikovanju novih strategij za delo z reorganiziranimi družinami, s tem pa so spreminjali tudi ideološki koncept o vseh nenuklearnih družinskih oblikah. (Coleman & Ganong, 1994 : 14)

V preteklosti je bil poglavitni vzrok za razpadanje družin smrt enega od partnerjev. Zaradi nadaljnega lajšanja preživetja so se vdove in vdovci ponovno poročali in tvorili reorganizirane družinske skupnosti, ki so, sodeč po podatkih iz pisanih virov in ustnih izročilih, imele negativno konotacijo in so bolj delovale kot ekonomska in eksistencialna rešitev kot pa življenska skupnost prijetnega bivanja. Danes je vdovstvo znatno manjši razlog za pojav reorganiziranih družin in le-te v največji meri nastajajo zaradi liberalizacije in pluralizacije življenjskih stilov in s tem povezanimi ločitvami ali razvezami, ki imajo pogostokrat za posledico ponovno poroko ali izvenzakonsko skupnost.

Kljub temu, da se sodobni razlogi za nastanek reorganiziranih družin večinoma razlikujejo od preteklih vzvodov, pa negativna konotacija deloma še ostaja. Primeri reorganiziranih družin v literaturi nakazujejo problematičnost in neprijaznost življenja v takšni družini in s tem porajajo stereotipe. Pepelka, Sneguljčica, Janko in Metka – vse zgodbe postavljajo socialne starše v negativno luč in odražajo kulturno naravnost proti vsem nenuklearnim oblikam družinskih skupnosti. Zgodbe takšnega tipa odražajo rigidnost preteklih obdobj in mentalitet in dandanašnji ne nastajajo več. Tudi v šolski literaturi se deloma že odraža sodobna variabilnost družinskih oblik in vsaj v teoriji se reorganiziranim družinam priznava legitimen status. Praksa pa večinoma pokaže, da kulturna prepričanja niso v pomoč tovrstnim družinam, saj so večinoma negativna. Model reorganizirane družine nima pravne osnove in skladno s tem so tudi odgovornosti in pričakovanja za odnose znotraj takšne skupnosti le dogovorjena, nikjer pa določena. Družba funkcionira v skladu z nuklearnim družinskim modelom in to je tudi eden izmed razlogov čemu si reorganizirane skupnosti želijo posnemati nuklearne, saj sicer nimajo zadosti ustreznih rešitev. Načini dela in komunikacije v javnih zavodih in institucijah so

prilagojeni življenju in terminologiji nukleranih družin (obrazci v bolnišnicah in šolah, terminologija, pravila).

Po definiciji je reorganizirana družina tista, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnje zveze, socialni starš je oseba, čigar partner ima otroka iz prejšnje zveze, pastorek pa je tisti otrok katerega starš (ali oba) je v zvezi z nekom, ki ni otrokov biološki starš. (Coleman & Ganong, 1994 : 8 - 9)

Te osnovne definicije nekoliko olajšajo razumevanje pojava reorganizirane družine, vendar kljub temu družbene orientacije onemogočajo enakovreden status teh skupnosti z nukleranimi družinami. Za primerjavo se vedno uporablja nuklerana družinska oblika in variacije od le-te so v največji meri razumljene kot nekaj stigmatiziranega. Navidezna enostavnost strukture nuklearne družine se prenese na reorganizirano družino, nobena od teh dveh struktur pa v resnici ni enostavna. Ker se v reorganiziranih družinah pojavljajo številne nejasnosti z vlogami, mejami itd. je nuklearni model neprimeren, ponovno ustvarjene družine pa ga skušajo uporabljati kadar hočejo prikriti svojo strukturo in delovanje in ne priznavajo drugačnosti. Je pa tudi precej bolj enostavno in že preverjeno uporabljati poznane vzorce delovanja iz nuklearne družine kot pa se ubadati s kompleksnostjo in nedorečenostjo, ki jih prinaša reorganizirana družina. V primeru, da ni kontaktov s perifernim staršem in njegovim sorodstvom, ali če so otroci ob oblikovanju reorganizirane skupnosti še majhni in se ne spominjajo, kako je bilo v prejšnji zvezi je možno, da reorganizirana družina funkcionira po zakonih nuklearne skupnosti. Osnovni pogoj je seveda soglasno sprejemanje tovrstnega funkcioniranja s strani vseh članov družine.

Kadar reorganizirane družine skušajo posnemati nuklearni model, to v prvi vrsti pomeni mnogo odrekanja, predvsem pa zanikanje realnosti. V tem primeru je potrebno pozabiti na preteklost in na osebe iz prejšnjega življenjskega okolja kljub temu, da to pomembno vpliva na novo ustvarjeno reorganizirano družino. Prekiniti je treba vezi z odseljenim biološkim staršem in sorodniki po njegovi strani, kar povzroča stres in emocionalne izgube pri otrocih. Največja nasprotja pa lahko nastanejo med interesi in željami, saj ni nujno, da vsi člani reorganizirane družine sploh želijo delovati po načelih nuklearnega modela. Če se reorganizirana skupnost odloči za poizkus prikrivanja svojega resničnega statusa, s tem onemogoči že tako šibko pomoč s strani družbe in se še dodatno izolira.

(Coleman & Ganong, 1994 : 123 - 126)

Težave se pojavijo že na začetku, ko skušajo avtorji proučevati strukturo in odnose reorganizirane družine in je potrebno določiti, kdo spada v družino in kdo ne. Orientacijske točke praktično ni, saj se od vsake posamezne družinske skupnosti

razlikuje pojmovanje, katere osebe so vključene v reorganizirano družino in katere niso. Bohannon meni, da v nuklearni družini obstaja 8 povezav med sorodniki (mož – žena, oče – hči, mati – sin itd.), v reorganiziranih družinah pa, glede na pojmovanje, kdo še spada v družino in kdo ne, število teh povezav lahko naraste na 22 (mati – hči, polsestra – polbrat, otrok – mačeha itd.).

(Bohannon v Coleman & Ganong, 1994 : 5 - 6)

Oviro pri raziskovanju predstavlja tudi nujno potrebno vedenje o življenju pred oblikovanjem reorganizirane skupnosti. Potrebno je poznavanje življenja in odnosov iz prejšnjega življenjskega okolja, saj reorganizirane družine nastajajo na različne načine in na njihov nastanek ter delovanje vpliva preteklost iz katere člani prihajajo. V nuklearnih družinah imajo člani skupno zgodovino, kulturo in pričakovanja za prihodnost in vse to tvori močne družinske vezi. V reorganiziranih družinah obstaja skupna preteklost le med staršem in otrokom. Zato so lahko marsikateri odnosi za novega socialnega starša nerazumljivi. Tega se je potrebno zavedati in delovati skladno z drugačnostjo, sicer se lahko pojavijo občutki nepotrebnosti oz. nekoristnosti in reorganizirana družina funkcionira prisilno, umetno. Vez med staršem in otrokom je starejša kot vez med partnerjema, zato je bolj verjetno, da bo ta prva vez determinirala naravo nove reorganizirane družine. Po besedah nekaterih avtorjev to predstavlja anomalijo v reorganiziranih skupnostih, kot naj bi bila anomalija tudi nekongruentnost osebnih življenjskih ciklov. Otroci in odrasli imajo določena pričakovnja že iz življenja v prejšnjih družinskih skupnostih, ki so pogosto zelo različna. To je eden glavnih razlogov, da se družinsko življenje reorganiziranih skupnosti odvija na različnih ravneh, ki so medsebojno težko združljive.

Reorganizirana družina se oblikuje po številnih tranzicijah, vsaka tranzicija pa prinaša spremembe. Gre za izgubo oseb, priložnosti, sanj, pričakovanj, odnosov itd. in potreben je čas, da se rekonceptualizira preteklo življenje in da se z jasnimi idejami in pričakovanji vstopi v novonastalo družinsko skupnost. Nova partnerja si morata oblikovati življenjski stil ter obenem ohranjati in graditi vezi z otroki, le-ti pa si življenje v novo oblikovani družini mnogokrat zamišljajo drugače od odraslih. Kadar so cilji nerealistično zastavljeni (tako pri odraslih kot pri otrocih), se pojavi občutek neuspeha in nezadovoljstvo, družinski člani pogosto ignorirajo konflikte in njihovo reševanje, vse to pa pripelje do nezadovoljive komunikacije in do t. i. psevdoskupnosti. Psevdoskupnost v primeru reorganizirane družine pomeni nepredelane izgube in spremembe, pomeni zanikanje preteklosti, zanikanje nedorečenega statusa in konfliktov. (Coleman & Ganong, 1994 : 133)

Zaradi različnih družinskih zgodovin je potrebno najti nove mehanizme za oblikovanje družinske identitete in medosebnih vezi. Visher pravi, da mora

reorganizirana družina na svoji poti do integrirane celote napraviti osem korakov, s pomočjo katerih reši oz. se izogne težavam, ki jih prinaša nekongruentnost.

- 1) reševanje sprememb in izgub
- 2) prepoznavanja in dopuščanje različnih razvojnih stadijev in potreb posameznih družinskih članov
- 3) oblikovanje nove tradicije
- 4) oblikovanje trdnih partnerskih vezi
- 5) oblikovanje novih odnosov
- 6) oblikovanje starševske koalicije z nekdanjim partnerjem
- 7) sprejemanje sprememb v številu družinskih članov in
- 8) odločitev za oblikovanje reorganizirane družine kljub nizki socialni podpori in prisotni stigmati.

Avtor poudarja, da je za uspeh potreben obrat od nuklearne kulture h kulturi reorganizirane družine in da naj bi se spoštovala in živela dinamika reorganiziranih skupnosti, ne pa stremelo h kulturno sprejeti in preverjeni dinamiki nuklearnih družin. Tako ima funkcionalna reorganizirana družina nalogo omogočiti članom žalovanje za izgubami, oblikovati je potrebno realna pričakovnja, nov par mora zgraditi trdne vezi, uveljaviti je potrebno konstruktivne običaje, ločena gospodinjstva morajo sodelovati pri starševskih nalogah. Morda najpomembnejše za optimalno delovanje in obstoj reorganizirane družine pa je izgradnja kvalitetnega odnosa med socialnim staršem in otrokom. (Visher v Coleman & Ganong, 1994 : 147)

Ko je govora o reorganizirani družini, je potrebno vedeti, da gre že takoj na začetku za kompleksen sestav ki ga največkrat tvorijo štirje odrasli, otroci in sorodstvo in vse to se mora združiti v funkcionalno celoto. Zato je nerealistično pričakovati, da se bodo odnosi znotraj družine uredili sami od sebe brez truda. Odnos med socialnim staršem in otrokom je verjetno najpomembnejši in najbolj zapleten in prisotnost otrok v reorganiziranih družinah je mnogokrat destabilizator za uspešno funkcioniranje družine in pogost vzrok za razpad skupnosti. Pričakovanja v zvezi z vlogami in nalogami socialnega starša so relativna in celo znotraj družinske skupnosti sprva še nedorečena. Že tako stresno situacijo poslabša tudi kulturna naravnost in mit o konstantni ljubezni in razumevanju med socialnim staršem in otrokom. Dejansko ljubezni med tema dvema kategorijama v večini primerov ni in potrebno je vložiti veliko truda in odrekaj, da morda ta ljubezen vzklije z leti, pa vendar se je ne da enačiti z ljubeznijo med biološkim staršem in otrokom. Zaradi tega težko dosegljivega kulturnega ideala se pri socialnih starših lahko pojavljajo občutki krivde in neuspeha in pretiran pritisk k oblikovanju vezi do otroka. Potrebno pa je delati postopoma in kot je zapisal že Visher, naj bi imeli posamezniki (tako otroci kot odrasli) možnost, da

izražajo lastne interese in potrebe, predvsem pa je potrebno imeti pred očmi drugačen položaj reorganizirane družinske skupnosti.

V primerjavi s preteklostjo danes ekonomski utilitarizem, splošno gledano, ne igra vodilne vloge pri odločanju za ponovno oblikovanje družine, pomembna so osebna načela in pravica do kvalitetnega življenja, kar se v prostem času vedno bolj poudarja. Težnja izhaja iz časovno intenzivnega načina življenja kateri oklesti prostor in čas za uresničevanje posameznikovih želja in potreb na majhen izsek dneva - na prosti čas. V tem omejenem delu življenjskega poteka morajo starši poleg lastnih ciljev upoštevati tudi svoje otroke in jim optimalno zadovoljevati potrebe (varnost, ljubezen, samouresničevanje, itd.). Kadar se uspe oblikovati reorganizirana družina, ki funkcionira optimalno, je najbrž v nekolikšni prednosti kot enostarševske skupnosti, saj si naloge oba odrasla delita. In poleg ekonomske koristi je razbremenitev vsakdana tudi razlog za sprejetje novega partnerja v v že obstoječo družino.

4.1. VKLJUČEVANJE NOVIH PARTNERJEV V ŽE OBSTOJEČI SISTEM

Ljudje smo različni in postopamo na različne načine in v primeru ponovno ustvarjenih družinskih skupnosti oz. reorganiziranih družin so nemalokrat prav otroci točka odločitve. Za starše samohranilce je zaradi časovnega deficita težko otrokom zagotavljati naštetih zahteve na kvaliteten način. Eden od načinov za izboljšanje lastnega položaja in položaja svoje družine je tudi ponovno uravnoteženje življenja z novim partnerjem, kar pa je lahko dvorezen meč. Izbira partnerja je za odrasle relativno enostavna zadeva. Na poročnem trgu se prodajajo determinante kot so videz, sposobnost komunikacije, intelektualni kapital, statusna pripadnost, razredni in ekonomski položaj, spolna usmerjenost, ostanki preteklosti in še in še in na podlagi individualnih preferenc dveh odraslih posameznikov se oblikuje zveza katera za njiju funkcionira v zadovoljivi meri. Kot pa je zapisano, je reorganizirana družina sestavljena iz dveh odraslih in iz otrok, kateri so bili na svoji poti soočeni z izgubo enega od staršev. Zaradi ločitve ali smrti so del življenja preživeli z enim samim staršem, prihod nove osebe v njihova življenja pa jim ponovno predstavlja nekaj nepoznanega in še nikoli izkušenega. Starši, ki želijo otroke seznaniti in pripraviti na prihod novega partnerja se morajo zavedati, da oni sami vstopajo v življenje z izbranim sopotnikom, otroci pa možnosti izbire skorajda nimajo. Njihov sopotnik je bila po izgubi partnerja preostala družinska skupnost enega starša (morda še bratje in sestre), ki se bo po novem scenariju delil še med neko drugo osebo, ki je otroku

nepoznana in ne ve kakšno vlogo bo ta novinec zasedal v odnosu do njega kot do člana že obstoječe družine, v kateri so se skozi skupno zgodovino oblikovali številni specifični interakcijski vzorci. Pomembno vlogo pri sprejemanju novega člana ima odnos otroka do centralnega starša, pa tudi otrokove osebnostne lastnosti (introvertiranost/ekstravertiranost, ubogljivost/uporništvost, samostojnost/nesamostojnost, razvidnost preteklosti/potlačevanje, zaupanje v starša/nesigurnost itd.). Iz teh razlogov osebno zadovoljstvo dveh odraslih posameznikov, ki se privlačita, še ne pomeni brezpogojno tudi uspeha pri oblikovanju nove družine. Niti ne gre govoriti o zadovoljevanju potreb, demokratičnosti in zadovoljnem otroštvu, mladosti in odrasli dobi članov reorganizirane družine. Ta kompleksna shema je razlog za dvorezen meč in vsa navedena dejstva so eksplanacija za trditev, da je otrok točka odločitve v kreiranju reorganizirane družine - starši samohranilci si želijo najboljše zase in za otroke, pa vendar se lahko stvari prevesijo na drugo stran in se položaj še poslabša.

Vsekakor je pomembno, da so otroci, ki so sposobni izraziti svoje mnenje, vključeni v proces sprejemanja odločitve o razširitvi dosedanje življenjske skupnosti. Upoštevanje njihovega pogleda in ne le golo predočenje dejstva običajno spremeni celoten potek procesa. Poleg kooperacije s preostalimi družinskimi člani je pomembno tudi dobro poznavanje partnerja kot osebe, da ga starš že od prvih trenutkov dalje skuša vključiti v skupno življenje z otrokom in da lahko tako novega partnerja kot tudi otroka postopoma pripravlja na srečanje. Lahko se zgodi, da starši idealizirajo partnerja in nekritično ocenjujejo njegove lastnosti in navade, na ta način pa morebitno jedro problematike, ki se pojavi ob spoznavanju z otrokom, predstavijo za nedoločen čas. Za uspešen razvoj nastajajoče reorganizirane družine je potrebno dejstva narediti razvidna, potrebna je zavestna analiza partnerja in otroka ter istočasno mora biti tudi preteklost in njene posledice vključena v sedanost. Tako se bodoči skupajživeči posamezniki lažje izognejo številnim neprijetnim trenutkom in z upoštevanjem raznih specifik na pošten način sodelujejo med seboj. Otroci so resnično točka odločitve v dilemi ali ustvariti reorganizirano družino ali ne, pa vendar naj starši ne bi pozabili na lastno zadovoljstvo in na otroško muhavost, ki lahko brez pravih vzrokov podira vse, kar odrasli gradijo za prijetnejšo prihodnost v novi družini. Starši morajo biti v prvi vrsti sami zadosti zreli, pošteni in odgovorni, da uspejo na optimalen način povezati tiste, ki jih imajo radi, pri tem pa ne smejo pozabljati na pravice otrok, svojih partnerjev in sebe. Za oba odrasla člana reorganizirane družine je dobro, da sta po potrebi sposobna z nekoliko distanciranega mesta ocenjevati problematično situacijo, saj se lahko zgodi, da otrok zardi določenih eksternih

vzrokov (drug starš, preostalo sorodstvo, okolica itd.) skuša očrtniti novega partnerja in mu spodkopavati kredibilnost, po drugi strani pa je lahko zaradi identičnih faktorjev tudi odnos socialnega starša do otroka problematičen. V primeru, da je družina o svojem položaju osveščena in da zavestno predeluje stvarnost, je diskusija in posledična racionalizacija pot do rešitve in posamezniki lahko živijo naprej.

Eden od temeljev za uspešno delovanje reorganizirane družine je trdno oblikovana vez med novima partnerjema, ki kljubuje številnim stresorjem. Že obstoječi odnos in skupna preteklost med staršem in otrokom lahko zapleteta odnose pri ponovni poroki, zaradi intervencije nekdanjega partnerja kot starša pa se nekoliko težje oblikujejo meje družinskega sistema. V reorganizirani družini namreč partnerske naloge izpolnjujeta nova zakonca, starševske pa naj bi še naprej ostale v domeni nekdanjih zakoncev. V neki raziskavi so ponovno poročeni pari izpostavili sporne točke v odnosih med nekdanjimi partnerji. Pojavljale so se dileme kot so: ali biti vljuden do bivšega partnerja ali ne, pripravljenost na druženje, sprejemanje in nudenje finančne pomoči med nekdanjima zakoncema, povečanje stikov med otrokom in odseljenim staršem, recipročnost pri vzgoji otrok z nekdanjim partnerjem, ali obveščati odseljenega starša o dogodkih ali ne, ali diskutirati o sedanjih zakonskih težavah ali ne ipd. (Goetting v Coleman & Ganong, 1994 : 111, 112).

Iz tega je razvidno, da je resnično težko postavljati meje sistemu in oblikovati trdno koalicijo. Kadar nova partnerja postaneta tudi starša, se pričakuje, da bo rojstvo novega otroka pozitivno vplivalo na odnose v družini in jih okrepilo. Vendar to ni pravilo in v primeru kompleksnih reorganiziranih družin se lahko zgodi, da zaradi števila družinskih članov nastane prostorska stiska, potrebne so selitve in odrekanja, kar vodi do novih stresnih situacij. Otroci, ki medsebojno niso v sorodstvenem razmerju lahko tekmujejo za naklonjenost svojih staršev, med njimi je možno rivalstvo, ljubosumje, spolna privlačnost itd.

Kako sprejemljivo in znosno bo življenje v novi družini z novim staršem ni toliko odvisno od vplivov iz okolice. Pomembnejši so odnosi znotraj družinske skupnosti in vključevanje perifernega starša v nadaljne življenje, kar je nezanemarljiv dejavnik ustvarjanja atmosfere.

5. OTROCI V PROCESU RAZVEZE

Ločujejo se odrasli, večina pozornosti pa se v procesu razveze nameni otrokom in njihovem doživetju in predelovanju obstoječega stanja. Razveza je skrajna točka nevdržnosti živeti skupaj in ker ima procesni značaj pomeni, da se odnosi ponavadi začnejo krhati že mnogo prej, preden se dva odločita za življenje vsaksebi in da so prepiri in nasilje prisotni mnogo pogosteje kot pa kasneje, ko je razveza zakonske zveze uradno potrjena. Nekje do 70. let je veljalo prepričanje, da je ločitev bioloških staršev vrsta patologije in da bodo otroci iz takšnih družin imeli neizogibne psihične travme, saj ima proces razveze negativne emocionalne efekte na otroke, malokdo pa se je osredotočil na družinsko stanje pred razvezo. S pogovori in družinskimi terapijami razvezanih družinskih skupnosti so strokovnjaki ugotovili, da so bile morebitne motnje pri otrocih prisotne že pred ločitvijo. Prišli so do zaključka, da so za otrokov pozitivni ali negativni odziv krivi konflikti in ne sama razveza, sicer pa je učinke ločitev izredno težko, če ne kar nemogoče, napovedati.

Odzivi na razvezo so individualne narave, kot so tudi od posameznika odvisni načini prilagajanja in sprejemanja situacije. Tako je pri mlajših otrocih pogosto opaziti, da kot krivca za razvezo in odhod enega od staršev določijo kar sebe in se zapirajo vase, lahko se pojavi strah pred zapuščenostjo in pretirano upanje, da bosta starša ponovno skupaj, nekatere raziskave kažejo, da naj deklice ne bi imele tako očitnih težav že v otroštvu, pač pa naj bi postale problematične v adolescentnem obdobju (emocionalna nestabilnost, prepiri, asocialno vedenje, zgodnje zanositve, izbira psihološko manj stabilnih moških ipd.). (Zavrl, 1999 : 156) Stres in napetost v obdobju po razvezi in nastanku enostarševske družine se otrokom nekoliko ublaži, če jim starši, ki so jim otroci dodeljeni v skrbništvo nudijo kvalitetno skrb in pozornost. Med ločenima partnerjema mora še vedno obstajati starševska koalicija z nizko stopnjo konfliktnosti in dobro je, če imajo otroci s perifernim staršem kvalitetne stike brez teženj po manipulaciji in prikitem podpihovanju.

5.1. SODOBNA PERCEPCIJA OTROŠTVA IN OTROK

V današnjem obdobju se je skrb za blaginjo otrok še bolj intenzivirala, namesto prej ekonomske vrednosti so si otroci pridobili psihološko utilitarnost kot stabilizatorji odraslih, pomemben je postal razvoj individualnosti, hierarhični medgeneracijski odnosi so večinoma prenehali eksistirati kot model dobre vzgoje in bistvena je postala skrb za otrokov vsestranski razvoj. Vse navedene značilnosti se z eno besedo da označiti kot fenomen protektivnega otroštva, kar pomeni poudarjanje otrok

in zagotavljanje najboljšega možnega kot edino ustreznega za optimalen razvoj potomcev. Pogostokrat to služi predvsem kot kompenzacija za otroke in samoopravičevanje za starše ob emotivni deprivaciji, ki jo izkusi velika večina sodobnih otrok ob množičnem zaposlovanju. Protektivno otroštvo zagotavlja mlajšim članom družine navidezno avtonomijo, saj avtoriteta očeta upada in ni več tako izrazite oblasti starejših nad mlajšimi, za kar je potrebno zagotoviti primerno obliko starševstva z dopuščanjem demokratičnih odnosov in hierarhije oblikovane na podlagi konsenza. Avtonomija mladih je le navidezna, zato ker še vedno temelji na nadzoru, ki se konstruira s postopnim discipliniranjem in ustvarjanjem iluzije avtonomije in ne več tako kot v preteklosti s kaznovanjem in uvajanjem strahospoštovanja.

Zagotavljanje najboljšega možnega otroku in omogočanje njegovega vsestranskega razvoja pomeni zadovoljevati njegove temeljne potrebe in mu dopuščati individualno svobodo za odkrivanje meja, mu predstaviti tako pravico do upora, do skepse, do žalosti, jeze in nestrinjanja kot tudi pravico do dejanj in odločitev, ki ne spodkopavajo družinske stabilnosti. Obenem naj bi z nudenjem brezpogojne ljubezni in varnosti omogočili brezskrbno vrnitev na varne temelje za izgradnjo zdrave identitete.

Optimalna zadovoljitev potreb po ljubezni in varnosti je potrebna vsakemu posamezniku, da se je le-ta sposoben odcepiti od staršev ter od družinske celice in se orientirati v širše socialno okolje. Mnoga vprašanja se posamezniku zastavijo šele takrat, ko se preko lastnih izkušenj prepriča, da ljubezni in varnosti ne more izgubiti. Otrok je namreč prej pripravljen pristati na to, da se pretvarja kot pa, da ga zaradi njegovih dejanj primarno okolje zavrača. Zato je pomembno, da sta starša dovolj zrela za oblikovanje koalicije znotraj katere bo otrok imel pravico doživljati stvarnost, doživljati čustva kakršna so. Eno od osnovnih izkustev, ki ga otrok potrebuje je, da so njegove emocije sprejete s strani pomembnih drugih. Edino na takšen način jih je sposoben sprejemati, spoznavati in obvladati, kar je pomembno za nadaljne življenje in ravnanje s čustvi, saj se vzorci dovoljenega in potlačenega zapišejo v posameznika že v zgodnjem otroštvu. Vsaka družinska skupnost ima tudi delež emocij, ki so tabuizirane in s takšnimi čustvi se posameznik ne nauči ravnati in njegovo nadaljnje življenje se orientira na točke, kjer se izražajo in potlačijo podobna čustva s kakršnimi je imel že opraviti. Vsak človek namreč sprejme in obvlada le čustva, ki jih sme sprejeti in obvladati znotraj družine.

(Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 214 - 215)

V kontekstu potlačevanja in zavedanja je na mestu govoriti o razvidnosti in osveščenosti kot o dveh pomembnih konstruktih, ki se nanašata na psihodinamiko

družinske skupine. Virginia Satir pravi: " Družinsko življenje je podobno ledeni gori. Ljudje se večinoma zavedajo le desetine tega, kar se dejansko dogaja - in sicer tiste desetine, ki jo lahko vidijo in slišijo - ter mislijo, da je to vse, kar obstaja. Nekateri sicer domnevajo, da bi za vsem tem lahko bilo še kaj več, toda ne vedo kaj, nimajo pa nobene predstave, kako bi se dokopali do teh poznanj. " (Satir, 1995 : 11).

Razvidne so tiste značilnosti družine, ki se v družinski skupnosti ozaveštujejo in kar člani potrdijo kot dopustno. Kar je razvidno oz. zavestno se v družini formulira in za družino velja, nekatera dejstva pa si institucija trudi prikriti in preprečiti soočenje z njimi.

Osveščenost ali uvid je drugi mehanizem s katerim družinska skupnost bolj ali manj uspešno skuša zagotoviti svoj obstoj. Načini konfrontacije s težavami so pogojeni s stopnjo osveščenosti posamezne družine in njenih članov, z zadovoljivo mero osveščenosti je omogočen samouvid oz. samoanaliza, kadar situacija to zahteva, mobilizacija za prilagoditev na spremembe je enostavnejša, manj je dogodkov, ki bi ogrozili družinsko stabilnost itd. (Čačinovič Vogrinčič, 1998 : 124 - 125)

Iz izkušenj in pričujočih dejstev o heterogenosti življenjskih oblik sodobnosti je očitno, da sta ti dve strategiji temeljnega pomena za adaptacijo s ciljem kvalitetnega preživetja v družini. Zaradi legitimnosti različnosti je prenehal obstajati splošni prilagoditveni model, ki bi posameznike osveščal s smernicami delovanja v prevladujoči obliki družine. Številne nastale reorganizirane oz. dopolnjene družine so bile v začetkih oblikovanja precej tabuizirana tematika in razvidnost različnosti oz. ozaveščanje te različnosti ni bila sprejemljiva. To je problematiziralo položaj družin in v veliki meri onemogočalo prijetnejše vključevanje v socialno strukturo, ki je bila že pod vplivom postmoderne diverzificiranosti, a v strogih temeljih še vedno pripravljena s stigmo opremiti novonastalo drugačnost.

Danes otroci odraščajo na najrazličnejše načine in ravno zaradi te nove normalnosti se postopoma uveljavlja prepričanje, da so tudi reorganizirane družine, homoseksualne skupnosti, enostarševske družine, razširjene, rejniške družine in še in še lahko čudovit prostor bivanja. Naloga družine je namreč ta, da na svoj poseben in članom ustrezen način uravnava mnogotere razlike v hotenjih, potrebah, idelaih itd. in ni važno kakšna oblika skupnosti to udejanja, pomembna je le pot do končnega cilja, na kateri se posamezniki kreirajo v samostojna, emocionalno stabilna in racionalna bitja. Anton Trstenjak v svojih razmišljanjih za žarišče družine postavlja ljubezen in ne biološke povezave in pravi, da " ni odločilna kri, temveč ljubezen. Ta je žarišče družine. Krvi se človek ne zaveda, ljubezen pa globoko zavestno doživlja. Družina je tam kjer je ljubezen. Ljubezen med starši in otroki je duhovna, ne biološka vrednota".(Trstenjak, 1995 : 43 - 44).

To je eden od osnovnih razlogov, zakaj se ne sme obupati in razglašati kolapsa družine, saj so tudi spremenjene forme sposobne zagotavljati kontinuiran socialni razvoj in zdrave posameznike.

5.2. OBSTOJ KVALITETNEGA SKRBNIŠTVA

Neizogibno dejstvo je, da je otrok v procesu razveze izpostavljen večjim ali manjšim psihičnim obremenitvam zaradi nenehnih konfliktov, obenem pa tudi pogreša starša, ki je odšel. Tako svoja pričakovanja, stiske, negotovosti in potrebe zaupa staršu skrbniku, naloga katerega je, da v optimalni meri opravlja naloge, mu omogoča oblikovati stabilno socialno mrežo, varnost in mu nuditi podporo v stiski. Starš mora spoštovati in podpirati otrokovo ljubezen in naklonjenost do perifernega starša, pozitivnega vrednotenja ali idealizacijo naj ne bi interpretiral kot grožnjo pred izgubo otroka. Dobro je, če je centralni starš odprt do stikov otroka z drugim staršem in če otroku nudi razumevanje za tovrstne potrebe. Zakonodaja omogoča, da otrok, ki je sposoben izraziti svoje mnenje, lahko sam pove, pri katerem od staršev želi po ločitvi živeti, če je to v skladu z njegovimi koristmi. To je za otroka ponavadi bremenilno in ne govori se o neposrednih vprašanjih in odgovorih, ki bi določali otrokovo nadaljnje življenjsko okolje, ampak odločajo številni dejavniki kot so bivanjsko okolje, oblikovana socialna in sorodniška mreža, starost in spol otroka, potreba po identifikaciji in oblikovanje spolne vloge, navezanost na starše, osebne lastnosti otroka. Vse te komponente se s pomočjo socialnih delavcev in sodnih izvedencev ugotavljajo pri mlajših otrocih tudi posredno (otroci se udeležujejo raznih delavnic, pogovori med otroki in strokovnjaki, obiski na domu obeh staršev). Le v tem smislu se lahko razume možnost, da otrok sam pove pri katerem od staršev bo živel, kajti ob neposrednih vprašanjih je moč govoriti že o kršenju otrokovih temeljnih pravic.

Zakon o socialnem varstvu namreč posebej določa, da si mora center za socialno delo pred odločitvijo, komu bodo dodelili otroka v vzgojo, varstvo in oskrbo v posebnem ugotovitvenem postopku pridobiti mnenje strokovne komisije in razpisati ustno obravnavo. Tako preko indirektnih vprašanj in dejavnosti strokovnjaki ugotovijo h kateremu od staršev se otrok bolj nagiba, obenem pa v pogovorih z obema staršema ugotavljajo tudi njune psihološke profile, dotedanjo skrb za otroka, intelektualne kapacitete za vzgojo otroka, materialni položaj, socialni status in dinamiko, poznavanje in razumevanje otroka. Pretehtati je potrebno vse ugotovljene možnosti za zagotavljanje socialnega, materialnega, moralnega in intelektualnega razvoja otroka. Mnenje strokovne komisije na CSD se lahko izpodbija in s pritožbo na odločbo CSD se postopek ugotavljanja sposobnosti za skrbništvo prenese na najvišjo

državno instanco - na Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in njegove strokovnjake oz. sodne izvedence. Tu se ponovno izvedejo pogovori z obema staršema in z otrokom, izvedejo se razne terapije skozi katere se, podobno kot na CSD, ugotavlja otrokovo nagibanje k enemu od staršev, otrokove preference in njegove koristi. Na podlagi opazovanj strokovnjaki oblikujejo mnenje, ki se lahko tudi razlikuje od predhodnih ugotovitev pristojnega centra za socialno delo in to mnenje kliničnih psihologov se posreduje sodišču, ki na podlagi zbranih podatkov in zaslišanja obeh staršev poda dokončno odločbo komu bo otrok dodeljen v skrbništvo.

5.3. OBLIKOVANJE STARŠEVSKÉ KOALICIJE

Zrela in odgovorna starša morata kljub razvezi in osebnim zameram postopoma oblikovati kooperativen odnos, s pomočjo katerega otrok mnogo lažje prehaja od enega k drugemu in se po razvezi dokazano uspešneje prilagodi novemu načinu življenja brez globljih psihičnih in vedenjskih težav.

Ahrons je oblikoval tipologijo družin glede na prisotnost oz. odsotnost perifernega starša. Pet tipov reorganiziranih družin se medsebojno razlikuje na podlagi intenzitete stikov perifernim staršem. Najprej govori o reorganiziranih družinah, ki so nastale iz predhodne enostarševske skupnosti, kjer odseljeni starš ni imel nobenega kontakta z otrokom. Te reorganizirane družine so najbolj podobne nuklearnim družinskim skupnostim, saj socialni starš v celoti predstavlja substitut odsotnemu biološkemu staršu. Vloge in pričakovanja so jasneje definirane in vprašanje postavitve meja je manj problematično.

Drugi tip družine ima fluidne meje in otroci so člani dveh gospodinjstev, so člani binuklearne skupnosti. Nekdanja partnerja se tudi po ločitvi spoštujeta kot osebi in kot starša in člani obeh gospodinjstev se pogostokrat srečujejo. Tak odnos med nekdanjima partnerjema je težko razumljiv in sprejemljiv za socialne starše in tovrstne reorganizirane družine le s težavo obstanejo in se utrdijo kot skupnost z lastno tradicijo.

Najprimernejši odnos za uspešno delovanje reorganizirane družine je ohranjanje zgolj starševskih vlog ob spoštovanju meja in zasebnosti novo nastale skupnosti. Pri takšnem sodelovanju med nekdanjima partnerjema se konflikti in ljubosumja prezrejo v dobro otrok.

Četrty tip družine je izpostavljen sovražnim odnosom in napetostim med bivšima zakoncema in družinska dinamika ni spontana. Nepredelana čustva ob ločitvi še naprej zaznamujejo odnose med staršema in konstruktivno delovanje se težko

razvije. Otroci v takšnih družinskih skupnostih imajo lojalnostne konflikte in naloga socialnega starša je, da jih v največji možni meri zmanjša.

Zadnja, peta oblika reorganizirane družine pa je že na začetku obsojena na kolaps. Nekdanja zakonca sta sovražnika in opravljajnje starševske funkcije je onemogočeno z obeh strani. Starša drug drugega krivita za razpad zakona, še vedno sta močno navezana eden na drugega, z otroki manipulirata v največji možni meri in nemalokrat se pojavi tudi zaničevanje socialnih staršev. Reorganizirana družina praktično ni sposobna oblikovati odnosov, ki bi formirali in ohranjali funkcionalnost skupnosti.

(Ahrons v Coleman & Ganong, 1994 : 29, 30, 31, 32).

S pomočjo sodelovanja, nekonfliktnosti in ob zadostni meri kvalitetnih stikov z obema staršema otrok ohranja predstavo, da sta za njegovo življenje še vedno oba starša relevantna in da ima tudi periferni starš pravico biti spoštovan in upoštevan kot roditelj. Otrok hitro prepozna vzorce odnosov med ločenimi starši in se temu primerno vede, to pa z leti, ko otrok postaja starejši, postopoma privede do poizkusov manipulacije z obema staršema za doseg svojih ciljev. Naloga obeh staršev je oblikovanje načina za konstruktivno sodelovanje pri otrokovi vzgoji, kar pomeni, da je potreben obstoj nekega temeljnega zaupanja v skrbnikovo presojo in oceno otroka, saj starš, ki ima stike z otrokom nekajkrat tedensko včasih ni kompetenten podati pravilne odločitve zaradi pomanjkanja informacij kot posledice ločenega življenja. Potrebno se je mesebojno dogovarjati in ne uporabljati otroka kot vezni člen za prenašanje sporočil. Otrok ta starševska sporočila interpretira brez ustrezne zaloge vedenja in stvari zapleta, kar lahko privede do novih konfliktov med starši, pri mlajših otrocih pa se kaj hitro lahko razvije občutek krivde za napetosti med starši. Starejši otroci takšno situacijo, ko so uporabljeni kot posredniki, že uspešno znajo izkoristiti sebi v prid in oba starša v večji ali manjši meri obrnejo na svojo stran, da dobijo kar želijo. To je slaba strategija za razvoj zdrave osebnosti in starši kot vzgojitelji naj bi s še nadljinim upoštevanjem starševskih vlog takšne poti v največji meri preprečevati in kljub ločenemu življenju oblikovati in ohranjati kritičen pogled do svojih otrok in njihovih zahtev. Po razpadu zakonske zveze otrok živi v enostarševski ali reorganizirani družini, pa kljub temu lahko okoliščine pripeljejo do tega, da je zaradi problematične situacije v katero se zaplete potrebno sodelovanje obeh staršev. To je težko, če ni pri obeh roditeljih in pri otroku na zavestni ravni sprejeto dejstvo, da gre za družino, ki je prestala ločitev in ni več enotna .

V primeru reorganizirane družine to pomeni, da naj bi socialni starš stopil na stran in brez vmešavanja prepustiti, da se zadeve rešijo. Lahko se zgodi, da se otrok ob spoznanju, da starša kljub ločitvi in prepirom še vedno sodelujeta, v jezi nad neuspelim poizkusom manipulacije v skrajni sili zateče še k socialnemu staršu in

takrat ima tudi on nalogo s čim bolj objektivnega stališča podati oceno dogajanja in si s poznavanjem otrokove osebnosti na neposreden način pridobiti čim več podatkov za razlago dogajanja. Če se med otrokom in socialnim staršem v reorganizirani družini razvije odnos spoštovanja in prijateljstva je lahko novi partner filter za otrokovo psihično dogajanje in ob ustreznem znanju in ravnanju lahko nudi precejšnjo pomoč v kritičnih situacijah.

Dobro je, če se odrasle osebe, ki otroku predstavljajo reorganizirano družino, izogibajo spodkopavanju avtoritete in enotnosti odločitev, ki se oblikujejo preko medsebojnih dogovorov in brez bremenitev otroka. Z nastankom reorganiziranih družin lahko otrok postane vpleten v binuklearni družinski sistem, kar pomeni, da je vključen v reorganizirano družino centralnega starša in v reorganizirano družino ali novo oblikovano zvezo perifernega starša. Če gre za dve zdravi življenjski skupnosti je to za otroka lažje in manj utesnjujoče, saj so v njegovem življenju prisotni posamezniki, od katerih se uči, pomembno pa je tudi, da otrok občuti zadovoljstvo in dobro počutje svojih staršev z drugimi partnerji kljub temu, da ne živita več skupaj. Med oblikovanimi družinskimi skupnostmi ne sme biti ljubosumja, tekmovalnosti ali maščevalnosti, saj je otrok ujet med vse te spletko. Pri oblikovanju enostarševske družine je težje oblikovati pozitivno vzdušje in srečno sliko starša, ki je ostal sam z otrokom in nemalokrat pride do situacije, ko otrok postane končna postaja nezadovoljstev in emocionalne labilnosti in se pozablja, da gre za otroka in ne za odraslo osebo. Ker večino enostarševskih družin predstavljajo matere z otroki, še posebno dečki velikokrat prevzemajo vlogo odsotnega moškega in si pogosto prezgodaj oblikujejo samopodobo, ki temelji na vlogi glavnega moškega v hiši, na vlogi zaupnika ki zadovoljuje potrebe nemočne matere. Tako se niso sposobni popolnoma osamosvojiti - večinokrat ostanejo samski z mamo ali pa dom zapustijo s percepcijo ženskega spola kot moškemu neprijaznega. Po drugi strani se lahko preveč navežejo na mater in tako dobijo občutek, da ženske v družbi dominirajo, moški pa zavzemajo podrejene pozicije. Težko je namreč enemu staršu z otrokom predstaviti pozitivno in celovito podobo o nasprotnem spolu, še posebej, če je odsotnost partnerja povezana z jezo in bolečino. Kot je že omenjeno, je za starša z otrokom težko čimbolj vsestransko in objektivno predstaviti nasprotni spol, saj so odnosi z le-tem po razvezi mnogokrat oblikovani na konfliktnih temeljih in ima otrok že ob prvem stiku neko vedenje, ki ga internalizira iz emocionalno pristranske okolice.

Pomankljivost enostarševskih družin nasproti uspešnim reorganiziranim družinam je ta, da otrok v enostarševski skupnosti ni deležen izkustva o odnosu med moškimi in ženskami in izkustva o položaju in vlogi otroka med dvema odraslima.

5.4. ZAGOTAVLJANJE STIKOV MED STARŠI IN OTROKOM

Za zdrav razvoj osebnosti in čim boljše prilagoditev na situacijo po ločitvi je potrebno, da starša določita kvaliteten obseg stikov ki bo otroku še naprej omogočal dostop do obeh, ki sta njemu še vedno najljubša. Centralnemu staršu je v začetku težko otroka puščati k nekdanjemu partnerju, saj je situacija še neutečena in ga nehote skozi lastne zamere in konfliktno odnose bolj ali manj intenzivno uporablja kot sredstvo za uresničevanje zahtev, ki so včasih precej iracionalne in se nanašajo na nepredelane odnose med staršema. Bolečina in prizadetost odraslega lahko preraste osnovni interes, ki ga v svetovalnem procesu stalno poudarjajo strokovne službe - naj se po razvezi omogoči čim bolj kvalitetne stike otroka z odsotnim staršem in naj se v vsakem primeru starši sporazumno in v sodelovanju dogovarjajo za rešitve, ki so v inetersu otroka in ki mu dovoljujejo sproščeno dinamiko med ločenima roditeljema. Za praktično udejanjanje tovrstnih poudarkov in nasvetov centrov je potrebno kar nekaj časa, saj se mora najprvo prečistiti in na novo determinirati nekdanji partnerski odnos. Pretekla stanja, ki niso razvidna in osveščena reducirajo možnosti za uspešno dogovarjanje o starševskih vlogah. Pri večini primerov gre v začetnem obdobju po razvezi za nestrinjanja med nekdanima partnerjema, tako da imata starša bojazen pred možnostjo manipulacije z otrokom v obdobju stikov oz. v obdobju, ko otrok živi pri centralnem staršu, ki je ponavadi daljše kot pa doba ki jo preživi s perifernim staršem. Skrbnik, ki je obenem tudi zmagovalec v „bitki za otroka“, ima pogosto nek neizrečen strah pred tem, da se otrok utegne prevesiti na stran drugega starša in bi mogoče želel živeti pri njem. Na Centru za socialno delo Šiška sta si socialni delavki zamislili projekt, s pomočjo katerega bi olajšali izvajanje stikov med starši in otroki. Septembra 2002 so na CSD Šiška odprli t. i. Varno sobo, kjer se pod nadzorom strokovnih delavcev srečujejo otroci in njihovi starši, ki iz kakršnega koli razloga nimajo pravice do obiskov. Ker srečanja potekajo ob prisotnosti socialnih delavcev so razlogi, zaradi katerih so bili stiki do tega trenutka onemogočeni, večinoma odpravljivi (otrok ni sam s staršem, starš ga ne bo odpeljal neznankam, ne bo manipuliral z njim itd.). Število srečanj v Varni sobi je omejeno na deset obiskov, ker center želi odnose čim prej prenesti v domače okolje. Zaenkrat gre za edini tovrstni primer v Sloveniji. (Budal, 2003 : www.podos.fingerprints.si : članki)

Nezaupanje in pomanjkanje konstruktivnega delovanja med odraslima sta skoraj vedno prisotna v začetnem obdobju, vendar se mora to preseči in odstraniti, sicer otroci utrpijo težko popravljive posledice. Potrebni je več razgovorov na svetovalnih centrih, morda tudi obisk šole za starše, predvsem pa zrelost staršev, da postopoma internalizirajo ponujene rešitve kot racionalne in možne za dobrobit otroka. Ko

roditelja osvojita osnovne smernice delovanja, sta se sposobna sama dogovarjati za strategije, ki otroku omogočajo sproščenost in iz medsebojnih zamer ne ustanavljata bojišča.

V praksi se tudi zgodi, da starši, ki so odšli, na lastno željo prekinejo stike z nekdanjo družino in otrok, ne glede na potrebe in želje, ostane brez enega starša - v večini primerov brez očeta. Nemalokrat se zgodi, da je perifernemu staršu težko obiskovati otroka, ker ima občutek, da je socialni starš prevzel njegovo vlogo in da otroku nima nič več ponuditi. Za nekatere je enostavno prenaporno usklajevati večplastne starševske vloge in se odločijo za izpolnjevanje le-te v svoji novi družini in postopoma zmanjšujejo stike z otrokom, ki jim ni dodeljen v varstvo in oskrbo. Tako se nekateri starši sami odločijo za umik iz otrokovega življenja. V takšnih primerih je naloga skrbnika, da skuša perifernega starša kontaktirati in mu predočiti pomembnost ohranjanja stikov, kar pa je precej nerealistično pričakovanje. Kot prvo je potrebno omeniti napetosti in neutečena razmerja med dvema posameznikoma, ki sta se razvezala oz. ločila. Malo je verjetnosti, da se bosta roditelja iskala in v mislih imela le dobrobit otroka, saj so otroci večinoma uporabljeni kot neke vrste represivno sredstvo za doseg ciljev centralnega starša, ki na ta način skuša obvladovati odsotnega roditelja.

Po drugi strani pa se lahko zgodi, da otrok odklanja stike in tako kot v zgornjem primeru je tudi tu naloga skrbnika, da otroka pripravi do stikov in da predstavi prednosti dobrih odnosov. V primeru, da ima otrok izrazito slabo izkušnjo z enim od staršev, pa je otrokova pravica, da stike odkloni.

Centri za socialno delo in sodišča nimajo pristojnosti za urejanje stikov, če periferni starš tega ne želi in tako pobuda za osveščanje in motivacija za obiskovanje ostaneta na strani centralnega starša in otroka. V primeru, ko otrok odklanja stike, pristojni center ponovno opravi razgovore z otrokom in obema staršema in na podlagi tega preceni situacijo ob upoštevanju temeljne pravice do odklonilnega stališča otoka do starša, seveda na podlagi nekaterih utemeljenih razlogov.

Za otrokov vsestranski razvoj je potrebna zavest, da ima neodtujljivo pravico do obeh staršev in da lahko tudi za odseljenega starša brez obremenilnih občutenj v sproščenem vzdušju odobravanja izrazi čustva ljubezni, naklonjenosti, jeze, nestrinjanja itd. Potrebno se je zavedati, da nobeden od staršev ne sme drugega roditelja predstavljati v negativni luči, ker bo otrok ali odkrito zagovarjal perifernega starša ali pa se bo navzven strinjal s podano oceno, notranje razočaranje pa bo potlačil. V vsakem primeru pa lahko negativno vrednotenje starša privede do oblikovanja nizke samopodobe pri otroku.

Kot je že zapisano, mora otrok imeti zagotovljeni osnovni potrebi po varnosti in ljubezni ob hkratni usklajenosti verbalnega dela in delovanja. Šele takrat, ko se izrečene besede in dejanska reakcija staršev na njegove odzive dopolnjujeta, je sposoben izraziti upor in nestrinjanje. Sicer prihaja do potlačitev, saj otrok lažje pristaja na to, da se pretvarja kot na to, da je zavrnjen od nekoga, od katerega zavisi uresničevanje njegovih potreb in želja.

6. SKLEPNA BESEDA

Ideja za pisanje naloge o reorganiziranih družinah se mi je porodila, ker sem tudi sama nepričakovano postala del takšne družinske skupnosti. Svoje delo sem si zamislila kot nekakšen priročnik staršem, ki se razvežejo in pripomoček tistim, ki živijo v reorganiziranih družinah. Nastalo je na podlagi osebnih izkušenj s strokovnjaki na centrih za socialno delo, na podlagi že zapisanih dejstev in ugotovitev ter nenazadnje na podlagi iskanja odgovorov na lastna vprašanja.

Pot do uspeha ki ga je dosegla moja družina, je bila resnično trda, predvsem pa nedorečena in brez pravih smernic delovanja. Svoje naloge in pričakovanja partnerja ter njegovega sina sem si skušala osvetliti s prebiranjem literature in z življenjem iz dneva v dan brez oblikovanih pričakovanj. Namreč moj način dela in življenja je bil do vstopa v reorganizirano skupnost zaznamovan z načrtovanjem, bolj ali manj jasno postavljenimi cilji in z določeno mero predvidljivosti. Z odločitvijo za novo družino pa sem morala postati fleksibilna in pripravljena na številna presenečenja ter na odločitve v zadnjem hipu.

Moja družina je danes stara že štiri čudovita leta in v tem obdobju sem preko stikov s socialnimi službami in strokovnjaki prišla do spoznanja, da je na področju družinskih odnosov potrebno storiti precejšen korak k osveščanju posameznikov, ki so del ločitvene procedure in nadaljnega snovanja novih skupnosti. Delček tega osveščanja sem poskušala doseči tudi sama z diplomsko nalogo, ki temelji na problematiki statusa reorganiziranih družin in na predstavitvi strategij za čim boljše akomodacijo otrok po ločitvah.

Sodeč po informacijah socialnih delavk in kliničnih psihologov, so svetovalni diskurzi na centrih za socialno delo v mnogih primerih prvi poizkus za doseg konsenza in za oblikovanje koalicije, ki bo v največji možni meri funkcionirala v korist otroka. Proces razveze je ponavadi dolgotrajen in nestrinjanja, ali celo sovraštvo, se usidrajo med nekdanja partnerja, ki pa še vedno ostajata starša. Strokovnjaki skušajo svetovati in opraviti čim več uspešnih razgovorov s starši, a mnogokrat se teorija in praksa razhajata. Ko starša vsak v svojem krogu prijateljev in sorodnikov razmislita o predlaganih rešitvah in smernicah se zgodi, da na površje privrejo zamere in nepredelana čustva do nekdanjih partnerjev. Zato morajo na centru opraviti več zaporednih razgovorov. Ni nujno, da bo to obrodilo sadove, kajti posamezniki so tisti, ki morajo uvideti, da je za nadaljevanje potrebno doseči konsenz in se potruditi, da otroku kar-se-da olajšajo prehajanje od enega starša k drugemu.

Oblikovanje starševske koalicije po ločitvi je potrebno, da otrok lahko še naprej ohranja stike z obema. Stiki med staršem, ki odide in med otrokom so poleg

plačevanja preživnine eno najbolj spornih vprašanj med ločenima partnerjema. Starši, ki dobijo otroke v varstvo, vzgojo in oskrbo pogosto uporabljajo otroke kot sredstvo za doseganje ciljev pri nekdanjem partnerju. Svoja nestrinjanja in zamere prenašajo na otroke in s tem povzročajo lojalnostne konflikte in stisko pri otroku. Kadar otrokova življenjska skupnost funkcionira tako, je skorajda nemogoče oblikovati trdno in zdravo osebnost ter se kvalitetno udeleževati na drugih poročjih. Odrasli si zatiskajo oči pred tem, da ima manipulacija z otroki negativne posledice za njihov razvoj in, da oteži postavitve nadaljnjih družinskih temeljev. Zadnji predlog spremembe Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih tako pravi, da naj bi se odločitve o skrbništvu, o stikih ter o preživnini obravnavale istočasno in že takoj na sodišču, ne več na centrih za socialno delo. S tem bi pospešili postopek in takoj bi bil določen obseg stikov ter višina preživnine. Dosedanji zakon odločanje o skrbništvu, o stikih in o preživninah pušča v domeni centrov. V primeru, da se oba starša potegujeta za skrbništvo nad otrokom, strokovnjaki odločajo o primernosti za skrbstvo tako, da preverjajo ekonomski položaj obeh staršev, bivanjsko okolje, osebnostne značilnosti in navezanost otroka. Na odločitve centra se je moč pritožiti na pristojno ministrstvo (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) in le-to odredi ponovno preverjanje dejstev in ugotovitev. Ko je preiskava zaključena, sodišče izda odločbo kdo od staršev dobi otroka in predpiše stike. Tovrstni postopki lahko trajajo več let in če se starša v tem obdobju ne uspeta medsebojno dogovoriti o poteku stikov, je lahko otrok ves ta čas oropan kontaktov s perifernim staršem.

Centri za socialno delo naj bi po spremembi zakona ohranili terapevtsko in svetovalno vlogo in naj ne bi več podajali končnih odločitev. Sodišča in ustanovljene multidisciplinarne skupine strokovnjakov bodo, če bo predlog spremembe septembra sprejet, pristojna za vsa preverjanja in ugotavljanja primernosti staršev za pridobitev skrbništva in oni bodo tudi podajali pravnomočne odločbe. Problem omejevanja stikov naj bi se rešil tako, da je po končni odločbi možna predodelitev otroka drugemu staršu. V primeru, če se sodno določeni minimalni obseg rednih osebnih stikov ne bo upošteval, bodo pravni organi otroka lahko dodelili drugemu staršu v varstvo, vzgojo in oskrbo. Vendar se tu pojavljata dve nejasnosti. Kot prvo, pojem rednega stika v slovenski družinskopravni zakonodaji ni opredeljen. Zato je določen priporočen obseg osebnih stikov med otrokom in perifernim staršem. Določen je obseg stikov, ki naj prepreči odtujitev in omogoča ohranjanje medsebojne pripadnosti in navezanosti med staršem in otrokom, kar omogoča oblikovanje pozitivnega mišljenja o sebi in družini nasploh.

Druga vprašljiva zadeva pa je, da v primeru predodelitve nihče ne bo vedel, kako bo drugi starš otroku zagotavljal potrebo po stikih. Lahko se zgodi, da bo situacija še slabša kot je bila pred predodelitvijo.

Ves trud pristojnih organov je zanemarljiv, če starši kot zreli posamezniki ob intervenciji države ne oblikujejo kooperativnega odnosa. Vsak otrok ima neodtujljivo pravico do obeh stršev tudi v primeru ločitve in naloga strokovnjakov, predvsem pa staršev je, da to omogočijo. Ko starša po ločitvi predelata lastna čustva in ko odločbo o skrbništvu otrok interpretirata kot odločitev v dobro otroku, so že postavljeni temelji za izgradnjo kvalitetnega odnosa med nekdanjima partnerjema in omogočeno je manj konfliktno izvajanje starševske funkcije. Pomembno je, da otroku z besedami in dejanji oba starša pokažeta, da sta oba še vedno del njegovega življenja in da oba lahko spoštuje in ju ima rad ne glede na to, pri katerem od njiju živi. Potrebno je spoštovati avtoriteto obeh staršev in otroku omogočiti svobodo izražanja ljubezni, pa tudi nestrinjanja in jeze. Prehajanje med staršema naj bi bilo lahko in ne obremenjeno z očitki in zasliševanji o tem, kaj je rekel oče in njegova nova oz. kaj mama in njen novi. Otrok mora začutiti, da ga centralni starš z veseljem prepušča drugemu staršu in da ima vso pravico do rednih stikov. Ni dobro, če je transfer sporočil med staršema in ne sme se zahtevati, da se odloča za enega od njiju. Dogovori in načrti naj bi se oblikovali med nekdanjima partnerjema brez nepotrebne vpletanja otrok, saj to lahko povzroči obremenilne lojalnostne konflikte. V večini primerov je za zgoraj navedene načine delovanja potrebno nekaj časa, da nekdanji partnerji interpretirajo in sprejmejo kopico novosti ob razpadu zveze. Eden od staršev je ob končanih postopkih centrov in sodišč vedno poraženec in le-ta lahko dvomi v kompetentnost strokovnjakov ter v sprejete odločbe tako, da se pri svojem ravnanju zavestno ne drži predlaganih smernic. Zato je potreben čas, da posameznik preboli poraz in da lahko nadaljuje s svojim življenjem v katerem ima eno najpomembnejših mest tudi otrok in njegova dobrobit. S sodelovanjem staršev in z upoštevanjem temeljnih otrokovih pravic novi življenjski vzorci postanejo utečeni in vsi člani nekdanje družine lahko brez večjih stresov kvalitetno živijo naprej.

Po ločitvi nastopi obdobje enostarševske družine. V literaturi se nahaja podatek, da je približno 90 % enostarševskih družin materinskih, le 6 % pa predstavljajo očetovske enostarševske družine. Kot glavni razlog za naveden delež je prevladujoče nezanimanje očetov za pridobitev skrbništva nad otroki, je pa tudi kulturna naravnost naklonjena bolj materam kot očetom.

To dejstvo lahko potrdim tudi na podlagi osebnih izkušenj, saj je partner potreboval dve leti dokazovanj in preverjanj, da je kompetenten oče svojemu sinu. Ko se je končala izvenzakonska skupnost med njim in nekdanjo partnerko, sta na centru za socialno delo oba zahtevala skrbništvo za sina. Ker takrat 6-letni otrok ni hotel oditi z materjo, je v času, ko se je določalo uradno skrbništvo, živel pri očetu, mati pa ga je

obiskovala. Po postopkih ugotavljanja primernosti za skrbnika so bile možnosti obeh staršev izenačene. Prednost partnerja je bila v tem, da je še naprej živel na istem naslovu kot prej v izvenzakonski skupnosti in da je sin posredno izrazil željo po bivanju z njim. Po nešteti razgovorih na Centru in po sestankih na domu mojega partnerja je pridobil skrbništvo. Na zadnjih srečanjih je socialna delavka pojasnila, da je potrebno v primeru, ko dodelijo skrbništvo očetu mnogo več razgovorov in obiskov na domu, saj te odločbe (ko skrbništvo dobi oče) v vsakem primeru pridejo pod drobnogled strokovnjakov na ministrstvu. Ker je mati otroka podala v pritožbi sum o korupciji pristojnega centra za socialno delo, so se razgovori z obema staršema in otrokom nadaljevali v prostorih klinične psihologinje. Ona naj bi ugotovila pravilnosti izvedenega postopka in ponovno odločila o skrbništvu. Le-to je bilo dodeljeno mojemu partnerju, sodnica pa mu je na prvi obravnavi povedala, da so sodišča že od nekdaj na strani mater. Zgodba mojega partnerja je končana in je eden od tistih 4 %, ki predstavljajo starše skrbnike. Besede sodnice in socialne delavke pa potrjujejo družbeno prepričanje, ki najbrž prestraši marsikaterega očeta, da bi izpostavil sebe in otroka preizkušnjam, za katere ni prepričan, da jim bo kos.

Iz nekaterih očetovskih in materinskih enostarševskih družin se oblikujejo reorganizirane družine. Gre za skupnost starša in otroka ter novega partnerja z otroki ali brez njih. Na podlagi tega se reorganizirane družine delijo na kompleksne in na enostavne. V enostavnih reorganiziranih družinah ima otroke le en partner, v kompleksnih pa oba partnerja s seboj pripeljeta tudi otroke. Tako se oblikuje zahteven sistem z raznovrstnimi odnosi ki jih je potrebno združiti v funkcionalno celoto.

Najstarejši odnos in edini s skupno zgodovino je odnos med staršem in otrokom in v večini primerov ravno ta odnos oblikuje naravo in delovanje nove skupnosti. Socialni starš mora postopoma najti pravo pot, da ga že obstoječi par ali skupina sprejme medse, nato pa vsi skupaj pričnejo določati nove smernice delovanja. Na začetku morata partnerja previdno opazovati otroke in jim dopustiti možnost, da predelajo dejstva iz preteklosti. Transformacija prejšnje družine ima na posameznike različne učinke in zato je potrebno upoštevati potrebo po individualnem prostoru, znotraj katerega otroci lahko izrazijo žalost, ljubezen do odsotnega starša, nestrinjanje z novim socialnim staršem, željo po druženju s sorodniki starša, ki je odšel ipd. Otrok naj ve, da ga ponovno ustvarjena družina podpira in da mu ne odreka pravice do starša, s katerim ne živi. Oba starša mu kljub ločitvi in novi družini še vedno predstavljata krog pomembnih drugih, ki so potrebni za pozitivno identifikacijo. S spoštovanjem zasebnosti, z možnostjo odkritega izražanja, s sodelovanjem in medsebojnim spoštovanjem vseh odraslih, predvsem pa z zavedanjem drugačnega

statusa reorganizirane družine znotraj družbe, ima otrok možnosti, da uspešno predela izgube in spremembe. Šele takrat je pravi čas, da reorganizirana družina po korakih začne predlagati in uvajati lastne prepoznavne vzorce delovanja. Postopoma mora oblikovati specifično tradicijo, ki ob stabilni vezi med novima partnerjema, ob zdravem odnosu med socialnim staršem in otrokom ter ob optimalni vključenosti perifernega starša v sistem služi kot močan povezovalni element.

Dobro je, če socialni starš svojo vlogo oblikuje brez predhodnih pričakovanj. Najprej se mora dodobra spoznati z otrokovim videnjem nove skupnosti, upoštevati mora otrokovo preteklo življenje in navade, njegovo interpretacijo transformacije ter njegov način reševnja vprašanj in težav. Novi partner naj ne bi v skupnost vstopil z idejo, da bo substitut za odsotnega starša. Seveda to ni nemogoče, a za začetek je pametneje, da opazuje, se sprti prilagaja, prisluhne otroku in skuša oblikovati odnos prijateljstva in zaupanja. Sodeč po lastnih izkušnjah ter po informacijah iz še nekaterih drugih reorganiziranih družin se ljubezen ne razvije kar tako. Sprva je prijateljstvo, skrb, zaupanje in šele z leti se oblikuje ljubezen, ki pa je ne morem enačiti z ljubeznijo do staršev. Gre za specifično ljubezen do socialnega starša, kar otroci kažejo tudi v terminologiji. Ob predpostavki, da je periferni starš del njegovega življenja, da se stiki odvijajo redno in kvalitetno, še tako dober socialni starš najbrž ne bo imenovan oče ali mama. Otrok ga bo klical po imenu ali mu nadel kak drug vzdevek. Včasih je to za socialne starše, ki se trudijo za otroke svojih partnerjev, lahko moteče. Vendar otroku te pravice ne smemo kratiti, saj prehitro zapademo v neprijeten tok lojalnostnih konfliktov.

Življenjski potek reorganizirane družine se oblikuje in stabilizira na nekoliko težji način kot v nuklearni skupnosti. Ko se razrešijo zgoraj naštetе zahteve, svoja pričakovnja pokaže tudi družbeni sistem. Vedno znova nas opozarja, da reorganizirana družina ni enaka nuklearni družini. To sicer ni nič slabega in odraža realnost, vendar nam ob hkratnem izpostavljanju drugačnosti ne nudi alternativnih modelov orientacije in delovanja. Odnos med socialnim staršem in otrokom ne obstaja kot uradna kategorija in pravice ter dolžnosti med njima so zgolj rezultat medsebojnih dogovorov. Tipičen primer predstavlja sestava formularjev ob vpisu v šole, pogovori in učenje o družini, vabila na razne predstave, prireditve, terminologija ki jo uporabljajo vrstniki in šolski delavci, opredelitev sorodstva in še mnoge druge stvari. Ko sem nekega dne pregledovala zvezek za angleški jezik partnerjevega sina, sem opazila, da so črkovali imena matere, očeta, bratov in sester. Anže je napisal svoje ime, ime mamice, očeta ter ime njegovega bratca – mojega sina. Brez predhodnega razmišljanja sem vprašala, kje je moje ime in v isti sapi sem vedela, da sem storila napako. Rekel je, da je učiteljica rekla naj napišejo imena matere,

očeta in brata. Odgovorila sem, da je storil pravilno in se pošalila na ta račun. Ni pa prijetno, ko te kot pomembnega člana otrokovega življenja zaradi družbene organizacije in načina dela enostavno prezrejo. Tudi otrok je v takih primerih mnogokrat v zagati - koga povabiti na predstavo, komu ponuditi narejen izdelek, kako razložiti socialnemu ali biološkemu staršu, da ni izbral njega, kako vrstnikom povedati, da on/ona ni njegov starš ipd.

Iz tega razloga še enkrat poudarjam pomembnost razvidnosti in zrelosti vseh odraslih, ki se morata oblikovati z življenjem v reorganizirani družini. Otrok mora vedeti, kaj pomeni živeti v reorganizirani skupnosti, zato tega dejstva odrasli ne smejo poskušati prikriti z zgledovanjem po nuklearnih modelih. Potrebno je sprejeti dejstvo, da ima otrok poleg bioloških staršev še socialnega, ki ravno tako na svoj način skrbi za njega in potrebno je utrditi prehjanje iz enega gospodinjstva v drugo kot del življenjskega cikla in ne kot neko posebnost, ob kateri je otroku neprijetno.

Opravljeni pogovori v reorganiziranih družinah in osebna vključenost v takšno skupnost tudi v praksi potrjujejo potrebo po zrelih posameznikih za oblikovanje funkcionalne starševske in partnerske koalicije in zavedanje drugačnosti. Ob številnih zamerah in nerešenih vprašanjih med nekdanjima partnerjema je sprva težko sodelovati pri starševskih nalogah, težko je ohranjati nekonflikten odnos in gledati na koristi otroka. V vseh meni poznanih primerih je v začetni fazi življenja po ločitvi otrok služil kot manipulativno sredstvo za doseg ciljev ali le za dokazovanje premoči. Otrok sčasoma izgubi zaupanje v enega od staršev ali v oba in se začne vesti tako, da zadovolji njuna pričakovanja. To je lahko v nasprotju z njegovimi prepričanji in s tem se pričnejo krhati temelji pozitivne samopodobe. Dolgoročno je to slabo in vsem ločenim staršem bi svetovala, naj se v takšnih trenutkih ponovno obrnejo na strokovnjake s centrov za socialno delo, kjer jih bodo opomnili na skupen cilj, ki je zdrav razvoj otroka.

Ker je o ločitvah in ponovno ustvarjenih družinah v javnosti kar precej govora in ker je to že vsaj delno postalo nestigmatizirano družbeno dejstvo, je ob urejeni znotrajdružinski dinamiki, predvsem pa ob kooperativnem starševskem odnosu, za otroke prilagoditev precej lažja. Zaradi naraščajočega števila razvez in ločitev so se oblikovali tudi socialni intervencijski modeli, ki s terapevtskim in svetovalnim delom nudijo pomoč odraslim in otrokom. Tudi zakonodaja se postopoma spreminja v smeri zaščite otrokovih pravic do obeh staršev in v teoriji vse kaže na svetlejšo prihodnost ločenih staršev in njihovih otrok. Menim pa, da je osnovna težava pri dejanskem izvajanju sprememb na področju razpadlih družinskih skupnosti in novo ustvarjenih reorganiziranih družin družbeno prepričanje. Kulturna naravnost se v svojih temeljih še precej rigidno drži smernic pretekle patriarhalne družbe, in to je v praksi težko

združljivo s predstavo o sodobni družini. Za uspeh predlaganih sprememb ter za sprejemanje reorganiziranih družin in posameznikov, ki jih tvorijo, se morajo spremeniti vsi segmenti družbe. Menim, da je to skorajda utopično pričakovati in prepričana sem, da se bodo reorganizirane družine še dolgo v prihodnost primerjale z nuklearnimi in da stigma ne bo nikoli popolnoma izginila.

PRILOGA

VPRAŠALNIKA

Intervju je potekal s starši, ki so jim bili otroci dodeljeni v varstvo, vzgojo in oskrbo in so si ustvaril življenje v dopoljnjeni družini.

VPRAŠALNIK 1

SPOL SKRBNI -CE / -KA : Ž M

ŠTEVILO OTROK :

SPOL OTROK : Ž M

1) KOLIKO SO BILI STARI OTROCI, KO JE DRUŽINSKA SKUPNOST (V NADALJEVANJU DS) RAZPADLA ? KAKO STE OTROKE PRIPRAVILI NA RAZPAD?

2) KOLIKO ČASA STE Z OTROKI ŽIVELI SAMI?

3) KAKO STE OTROKE SEZNANILI S PRIHODOM NOVEGA ČLANA V DRUŽINO?
(Načini spoznavanja; koliko časa je trajalo razmerje, preden ste se odločili za skupno življenje z novim članom v že obstoječi DS)

4) ALI STE SE Z OTROKI SKUPNO ODLOČILI ZA PRIHOD NOVEGA ČLANA V DS?

(Ali ste otroke vprašali za njihova mnenja o tem, ali ste jih "postavili pred dejstvo")

5) KAKO SO OTROCI SPREJELI NOVEGA ČLANA DRUŽINE?

(Ijubosumje, nesprejemanje v začetku, spoštovanje, ubogljivost otrok itd.)

6) ALI VAS JE BILO STRAH PONOVRNO USTVARITI DS Z NOVIM PARTNERJEM OZ. PARTNERICO?

(sprejemanje/nesprejemanje s strani otrok; reakcija biološkega starša otrok s katerim otroci ne živijo)

7) ALI IMA VAŠ NOVI PARTNER OZ. PARTNERICA TUDI SVOJE OTROKE IZ PREJŠNJE VEZE?

8) KAKO BI OPISALI SEDANJO SITUACIJO (ŽIVLJENJE Z NOVIM ČLANOM V DS) NAPRAM PRETEKLI (ŽIVLJENJE SAMOHRANIL - KE/-CA) ?

(Ali so stvari za vas in vaše otroke sedaj bolj enostavne: manj obremenjujoč eksistenčni položaj, bolj simetrična porazdelitev vlog v DS, večja sproščenost oz. obratno - napetosti, konflikti itd.)

9) ALI SO BILE OB VZPOSTAVITVI NOVE DS VIDNE SPREMEMBE PRI OTROCIH?

(umirjenost, zaupanje, varnost oz. razdraženost, neumeščenost itd.)

10) ALI SE V ADOLESCENCI KOT V PRELOMNEM OBDOBJU POJAVLJAJO OPAZNEJŠE TEŽAVE V ODNOSU DO NOVEGA ČLANA DRUŽINE?

11) KAKO BI VI OPISALI ODNOS OTROK Z BIOLOŠKIM STARŠEM, S KATERIM NE ŽIVIJ ? KAKO SO UREJENI STIKI MED NJIMI?

(Ali je pri otrocih zaznati kakšne spremembe, ko se vrnejo domov)

12) ALI IMATE VI IN VAŠ PARTNER OZ. PARTNERICA TEŽAVE Z BIOLOŠKIM STARŠEM OTROK, S KATERIM OTROCI NE ŽIVIJO?

(Ali biološki starš pozitivno/negativno predstavlja in vrednoti vašega novega partnerja oz. partnerico)

13) KAKO BI VI GLEDE NA VAŠE IZKUŠNJE OPISALI POMEN PRISOTNOSTI OBEH PRINCIPOV (TAKO MOŠKEGA KOT ŽENSKEGA) V DS?

(Ali se vam zdi, da je ponovno ustvarjena družina z novim članom bolj oz. manj stabilno okolje za otroke; za njihov intelektualni, socialni in emocionalni razvoj? Ali bi lahko govorili o spolni identifikaciji otroka z novim družinskim članom oz. s socialnim staršem; posnemanje obnašanja, zaupanje v njegova/njena dejanja itd.)

14) ALI IMATE MOGOČE KAKŠEN NASVET OZ. IZKUŠNJE KI BI LAHKO POMAGALE STARŠEM IN OTROKOM, KI SE SOOČAJO Z RAZPADOM DRUŽINSKE SKUPNOSTI?

Intervju je potekal z dekletom iz družinske skupnosti, ki je razpadla.

VPRAŠALNIK 2

1) KOLIKO SI BIL/-A STAR/-A, KO JE DRUŽINSKA SKUPNOST RAZPADLA? KAKO SO TI STARŠI RAZLOŽILI DEJSTVO, DA SE RAZHAJAJO?

2) KAKO TE JE MAMA OZ. OČE SEZNANIL/-A S PRIHODOM NOVEGA ČLANA V DRUŽINO

(Ali si bil/-a vprašana, kaj meniš o tem, ali si se enostavno znaš-el/-la pred novo družinsko podobo)

3) KAKO SI SPREJEL /-A NOVEGA ČLANA DRUŽINE?

(ljubosumje, nesprejemanje, spoštovanje, ubogljivost itd.)

4) KAKŠEN JE ODNOS MED TABO IN OTROKI TVOJEGA SOCIALNEGA STRŠA IZ PREJŠNJE VEZE?

(rivalstvo, prezir itd.)

5) KAKO BI OPISAL/-A SEDANJO SITUACIJO (PRISOTNOST SOCIALNEGA STARŠA) NAPRAM PRETEKLI (ŽIVLJENJE Z LE ENIM OD BIOLOŠKIH STARŠEV)?

(Ali so stvari sedaj bolj enostavne - manj obremenjujoč eksistenčni položaj, kako občutiš novo porazdelitev vlog in nalog v novi DS; sproščenost oz. konfliktnosti, napetosti itd.)

6) KAKO DOJEMAŠ ODNOS Z BIOLOŠKIM STARŠEM S KATERIM NE ŽIVIŠ?

(urejenost stikov, poskusi manipulacije v otroštvu in adolescenci, odnos biološkega starša do tvojega socialnega starša; ali občutiš napetosti, katere bi izhajale iz odnosa biološkega starša do tvoje nove DS itd.)

7) KAKO BI TI GLEDE NA LASTNE IZKUŠNJE OPISAL/-A POMEN PRISOTNOSTI OBEH PRINCIPOV (TAKO MOŠKEGA KOT ŽENSKEGA) V DS?

(Ali je takšno okolje bolj/manj stabilno za uspešen razvoj otroka oz. mladostnika, ali lahko govorimo o kakršnikoli identifikaciji med otroki in njihovimi socialnimi starši)

INTERVJUJI S ČLANI REORGANIZIRANIH DRUŽIN

Knjižne interpretacije se tako koristno dopolnjujejo s podatki pridobljenimi iz razgovorov s člani reorganiziranih družin, s poznavanjem dela centrov za socialno delo in številnih strokovnjakov na področju vedno bolj razširjene problematike razvez in učinkov na otroke, ki jih prinašajo razpadi družinskih skupnosti in ponovno konstituiranje le-teh.

Kandidatov za opravljanje intervjujev na podlagi vprašalnika, ki je v prilogi ni bilo enostavno kontaktirati. Izbira primernih oseb za opravljanje razgovora je temeljila na dejstvu, da je ženska ali moški skrbnik otroka in da živi v reorganizirani družinski skupnosti. Osnovna težava za začetni neuspeh je bila osebno naravnana tematika, ki je odpirala stare rane in bojazen pred izdajo zaupanega v pogovorih.

Štiri osebe, ki so bile pripravljene sodelovati pri moji nalogi sem pridobila preko poznavanja njihovih sorodnikov, izkoristila pa sem tudi dejstvo, da sem kot partnerka moškemu z otrokom ravno tako vključena v reorganizirano družino in si s to nenavadno informacijo pridobila zaupanje in odprtost v nadaljnjih pogovorih. Intervjuji so potekali s snemanjem pogovorov, ki so temeljili na dveh vprašalnikih, ki se nahajata v prilogi. Vprašalnik 1 je bil namenjen staršem, ki so se ločili in ponovno ustanovili družino, vprašalnik 2 pa je bil namenjen že odrasli osebi, ki v reorganizirani družini živi z materjo in očimom.

INTERVJU ŠT. 1, VPRAŠALNIK 1 : (govorita Mojca in Andrej)

Mojca in Drago sta se kot večina mladih ljudi spoznala, zaljubila in poročila. V prijetnem kraju na Gorenjskem sta si zgradila hišo in svojo zvezo medtem kronala z rojstvom prvega sina Blaža, pet let kasneje pa se je rodila še njegova sestra Petra. Ko je bila Petra stara približno eno leto, je njun zakon postajal vse bolj ohlapen in brezpomenski, Drago se je pred napornim vsakdanom zatekal po tolažbo k tedanji prijateljici, sedanji partnerki, Nini in tako sta se z Mojco odločila tudi uradno za ločitev oz. razvezo.

Drago se je odselil k Nini, Mojca ter 8-letni Blaž in 3-letna Petra pa so ostali v hiši, kjer so bivali, sicer v ločenih gospodinjstvih, skupaj z Dragovimi starši. Petra je pri svojih treh letih nekaj časa spraševala le to kje je oče, zakaj ga ni, kdaj pride, kam je šel, sicer pa ji odsotnost očeta ni predstavljala večjih težav in nobena posebna pozornost ali razlaga nista bili potrebni. Podobno je bilo tudi pri Blažu, saj v družini že kaki dve leti ni bilo prave topline in prijateljstva. Tisti dan, ko sta Mojca in Drago imela postopek razveze je Mojca povedala Blažu, kam se odpravlja in ko je prišla domov je

Blaž vprašal, če očeta ne bo. Mojca mu je brez Dragove pomoči ponovno razložila, da bodo odslej živeli sami trije in prenehal je s spraševanjem. Življenje matere samohranilke ni bilo enostavno, predvsem zaradi finančnih omejitev, saj je Drago svoj delež za otroke plačeval le občasno.

Tri leta po razvezi pa je Mojca spoznala Andreja, s katerim živi še danes. Spoznala sta se preko sorodnikov in službe in splet okoliščin je nanesel, da so se Mojca, otroci, Andrej ter še nekaj drugih sorodnikov in sodelavcev skupaj odpravili na morje. Po tem skupnem dogodku sta se Blaž in Petra na Andreja takoj močno navezala, postali so prijatelji pri igri in Andrej je znal zaigrati na prave strune njunih potreb in zahtev po toplini in zaupanju. Mojca je takoj začutila, da je odnos med novim partnerjem in otroki dober in tudi nadaljevanje zveze z Andrejem in skupno bivanje v hiši, kjer so prej živeli z Dragom ni ogrozilo prijateljstva. Začetne bojzani in skepticizem do vzpostavitve razmerja oz. družinske skupnosti z novim partnerjem so izginili. Še posebno Petra se je močno navezala na Andreja, saj ji je predstavljal zadovoljivo, pozitivno podobo moškega spola in ji odobril marsikatero zahtevo. Niti pri Blažu niti pri Petri ni šlo za nesprejemanje Andreja, ker bi izpodrival pomen biološkega očeta v njunih predstavah. Drago se je namreč po razvezi prenehal zanimati za svoje otroke, preživnino je plačeval občasno, stike pa z Mojco nista uspela urediti zaradi Dragovega ravnodušnega odnosa do Blaža in do Petre.

Pa kljub vsemu sta Petra in Blaž ohranjala Draga v pozitivni luči, saj sta se Mojca in Andrej trudila čim bolj pozitivno in objektivno predstavljati njega in njegovo novo partnerko Nino. Ko je Andrej vprašal Petro, kaj si želi za svoj sedmi rojstni dan, je odgovorila, da si želi, da se oče vrne k mamici, Andrej pa naj gre k Nini. In ljudje ne bi bili ljudje, če ne bi otroka, večinoma Petre, postavljali pred izbiro: "Petra, koga imaš raje; očeta ali Andreja?" Odgovor se je vedno glasil, da oba enako.

Blaž je bil takrat star 12 let in je Andreja dojemal kot prijatelja in finančnega pomočnika v družini, o očetu pa si je že pričel oblikovati lastno podobo na podlagi individualnih izkušenj z Dragom in Nino. Ravno tako je tudi Petra imela očeta v neki idealizirani podobi vse tja do svojega 14. leta, kar pa Mojci ni bilo najbolj všeč, ker je vedela, v kolikšni meri se Drago zanima za otroka. V takih in podobnih trenutkih ji je ob strani stal starejši sin, saj ji je brez dlake na jeziku povedal, da Petrine podobe o zglednem očetu ne more razbiti nihče in da bo najbolj prav za vse, če sestra sama ugotovi dejstva in realnost. Takšna pot je bila dostopna Blažu in tako si je lahko brez občutkov krivde in nesigurnosti oblikoval lastno podobo o biološkem očetu in mami.

Življenje pod isto streho z nekdanjim tastom in taščo ni bilo ravno prijetno. Kljub temu, da sta Mojca in Drago hišo zgradila skupaj, se je Mojca s svojimi otroki v njej počutila vse prej kot dobrodošlo, piko na i pa je postavil Drago z več kot pogostim

obiskovanjem njegove hiše. Ko se je k tričlanski družini preselil še Andrej, so se v obdobju šestih mesecev odločili, da se odselijo v takrat edino sprejemljivo blokovsko stanovanje v velikosti 15 m².

Družinski vsakdan je potekal tako kot običajno, ob večerih pa se je Blaž večinoma vračal k babici in staremu očetu, saj je bila prostorska stiska prehuda.

Temu primerno je sledila tudi identifikacija in opazovanje ter posnemanje referenčnih oseb iz bivanjskega okolja. Petra je izredno rada z Andrejem sedla za šivalni stroj, medtem ko pa je Blaž vedno posnemal starega očeta, spraševal ga je za mnenje in za opravljeno delo pričakoval dedkovo oceno.

Po opravljeni srednji šoli je Blaž pričel z delom v očetovi delavnici za kar mu je Drago obljubil pošteno plačilo. Ker je Blaž prve dve leti večinoma zaman čakal na obljubljeni dohodek, je opustil zaposlitev in odšel drugam. Z Blaževo odločitvijo se je več kot strinjala Nina. Mojca je njen odnos do otrok označila za "že rahlo zlobnega", kar je potrdila tudi Petra.

Danes je Petra stara 21 let, Blaž pa 26 in spoštovanje do Andreja ostaja. Mojca je svojo družinsko skupnost uspešno dopolnila, odnosi med otrokoma in Andrejem so spontani, pristni in pristrčni in tudi ona ne ostaja sama, ko Petra in Blaž že kot odrasli osebi živita svoje življenje.

Na lastnih izkušnjah je ločena mati dveh otrok potrdila zapovedi in nasvete socialnih služb. Mojca je povedala, da je potrebno nadaljne odnose z bivšim partnerjem oz. partnerico graditi - če je le možno - na nekonfliktnih temeljih, saj le zadostna mera kvalitetnih stikov z odsotnim staršem lahko zagotovi otroku, da si zgradi lastno podobo o obeh starših. Z otroki ne gre manipulirati za čustva naklonjenosti, ljubezni ipd., potrebno jim je pustiti relativno proste roke, jim dovoliti tako ljubiti kot sovražiti.

INTERVJU ŠT. 2, VPRAŠALNIK 2 : (govori Petra)

Tudi pogovor s Petro je bil nadvse zanimiv, saj je po moji oceni z enaindvajsetimi leti dovolj zrelo osebnost, da je lahko predelala že večino vprašanj in dilem, ki so jo spremljale, ko je bila postavljena v vlogo otroka, čigar starši so se razšli.

Spoznavanje, da starša živita ločeno je bilo prepuščeno njej sami, saj se o tem niso veliko pogovarjali in pri treh letih niti še ni dojela, kaj se sploh dogaja. Ko je napočil trenutek za vstop v vrtec, je Petra jasno vedela, da ona živi z mamicom in očimom, njenega očeta obrtnika ni z njimi, kar pa ni nič pretresljivega, saj je drugih pet sošolk tudi živelo samo z mamicami pa še njihovi očetje niso bili obrtniki. Precej let je bila izredno ponosna na Draga in je rada odhajala k babici, ki je živela v hiši skupaj z Dragom, Nino in polsestro Lejo. Leja in Petra sta postali prijateljici in se še danes odlično razumeta, poleg tega pa so bili tam tudi Petrini vrstniki in prijatelji, s katerimi

so ob poletnih večerih preživljali čas in se zabavali. Petra je bila Leji zgled in le-ta je stalno hotela biti z njo. Ker je bila Leja stara komaj sedem let je Drago zahteval, da mora biti doma ob deveti uri zvečer, kar pa je tudi za Petro pomenilo konec zabave, saj se ni smela vrniti k prijateljem, ker bi bilo to prehudo za Lejo. Takrat je Petra prvič začutila, da ji Drago dela krivico. Niti v prihodnosti se nikoli ni postavil na njeno stran ne glede na to ali je imela prav ali pa se je motila in to je premnogokrat izkoristila tudi Nina, saj je s Petro lahko počela kar je hotela. Pred Dragom je bila sladka in prijazna, ko pa sta ostali sami, je Petra svoje občutenja opisala kot sovraštvo mačehe do nje in do brata. Drago se je vedno zavzel za svojo novo družino in je že našel napake na Petri in Blažu, da sta bila kriva onadva in ne Nina. Vse to je pripeljalo do razblinjenja ideala o krasnem očetu obrtniku in Petra je vse manj zahajala k njim še zlasti, ker ji je očim Andrej nudil veliko podpore in zavetja. Po Petrih besedah sodeč je pričakovala uresničevanje očetovske vloge od njega in ne od Draga. Ker se Dragov odnos do nje vse do danes ni spremenil se Petra na ravni razuma jasno zaveda, kdo je njen oče, emocionalno pa vsa priznanja poklanja Andreju ter ga temu primerno spoštuje in ga ima rada in ga najbrž nehote mnogovečkrat omenja v svojih pripovedovanjih kot Draga. Le-ta se resnično ni zanimal za življenje in vsakdan svojih otrok in Petra ve povedati, da do drugega letnika srednje šole sploh ni vedel katero šolo obiskuje. V njo je projeciral idejo uspešne študentke in temu primerno uspešne poslovne ženske, ona pa je zaključevala drugi letnik srednje trgovske šole.

Sama pravi, da je skozi vse dogodke v teh letih ugotovila, da je njen oče močno razočaran nad svojim življenjem, saj praktično ni ustvaril nič posebnega za kvalitetno življenje in temu primerno je izvajal pritisk nad njo in njenim bratom. V njiju je videl isti neuspeh kot ga je doživel sam, nič pa ni poskušal storiti, da bi jima z nudenjem minimalne podpore skušal pomagati izbrati pravo pot. Za kakršno koli finančno pomoč ali psihično podporo je bil poleg mame vedno prisoten Andrej in on je bil tudi tisti kateri je pohvalil, kritiziral, kaznoval, dajal navodila ipd., Drago si je s svojim načinom zaprl ta vrata in s tem tudi vrata do izgraditve pristnega odnosa oče-otrok, ki po Petrih besedah še danes ne obstaja, saj je Drago za njo kot nekakšen stric in ne oče. Ob tem priznanju dekle nima občutkov napačnega ravnanja in pravi, da se je kar nekaj let zavestno trudila, da bi se očetu približala. Večkrat je bila deležna negativnih kritik kot pa pohval, za to pa Drago ni imel nobene pravice, ker ji nikoli ni nudil modela za učenje in vzor, še manj pa mu je Nina imela pravico tako očitno sugerirati, kaj njegova hči dela prav in kaj narobe. To je uničilo vse dobre namene za izboljšanje odnosa s hladnim in precej materialistično usmerjenim očetom in danes pri enaindvajsetih letih je Petra še vedno vesela, da je v njeno družino vstopil Andrej. Ob vsakem razočaranju ki ga je doživela z očetom, je vedno lahko pritekla k očimu. Pravi, da je resnično njun odnos prežet z -ne more reči, da ravno očetovsko-

Ljubeznijo in spoštovnjem in tudi izbira partnerja je pri Petri slonela na podzavestnem primerjanju njenega partnerja z Andrejem in ne z Dragom. Ker je sama prišla do večine spoznanj o svojem očetu ga lahko neobremenjeno kritizira, saj ve, da za to ni kriva njena mama s svojimi še po tolikih letih nepredelanimi čustvi do očeta. Petra do Draga občuti neke vrste usmiljenje in sploh ne prezir ali celo sovraštva, saj praktično v svojem življenju ni dosegel nobenega napredka - še vedno se ubada z istimi težavami podjetja, še vedno je zapravljanje za užitek tabu, še vedno nima časa za svojo drugo hčer Lejo, ki to že spretno izkorišča, Nina pa je srečna, da se lahko oblači po modi in da ji ni potrebno hoditi v službo več kot 4 ure na dan. Ob sproščenem smehu mi postavi vprašanje, kako naj od takega človeka vendar pričakuje, da bo razumel njene potrebe in poizkuse ustvarjanja pozitivnih stikov, ko pa očitno on sam sploh ni imel tovrstnih interesov, saj je nikoli ni poklical in vprašal, če bi mogoče hotela priti za kak dan k njemu. Meni, da bi bila situacijo najbrž precej bolj neprijetna in težja zanjo, če bi ji kdor koli drug skušal povedati, kakšen je oče. Tudi taki trenutki so bili pač neizbežni. Mojca je velikokrat občutila jezo nad Dragovo ignoranco do otrok in sem ter tja izpustila kakšno pikro pripombo. To se Petri ni zdelo prav in ni marala, da mama govori slabo o očetu kljub temu, da je bil Andrej "bolj njen oče" kot bo Drago kdaj koli.

Sicer pa starša nista imela popolnoma nobenih medsebojnih stikov, za kar Petra danes pravi, da je to izredno slabo. "Uradno" bi bila lahko dva dni pri očetu, pa ga Mojca ne bi poklicala, če je res tam. Z ločitvijo sta si ustvarila vsak svoj svet in niti na cesti se ne pozdravita več, kar nekoliko otežuje položaj otroka takih staršev. Tudi on mora popolnoma ločiti svetova svojih staršev, ki sta sta bila poprej vedno eno in nedeljivo.

Petra pravi, da nikoli ni mela večjih težav s tem, da sta se njena starša razšla in da to dejstvo še danes zanjo ni obremenjujoče. Razloge oz. zasluge za to vidi v tem, da ji je bil dostop do obeh staršev vedno omogočen predvsem pa v tem, da je z lastnimi izkušnjami odkrivala portret očeta. Resda so temu sledila tudi razočaranja in posledično jeza, v takih trenutkih pa je ob sebi vedno imela brata Blaža, mamo Mojco in očima Andreja, ki so ji s tolažilno besedo in brez odvečnih komentarjev stali ob strani.

Petra je imela možnost spoznati oba starša kljub temu, da niso živeli skupaj in zahvaljujoč temu si je uspela izgraditi čudovito osebnost. Skozi lastna spoznanja in z družinsko podporo ob teh spoznanjih je po svoji poti stopala sigurno in varno brez nepotrebnih vprašanj "kaj pa če...". Svoja dejanja in odločitve katere so zadevale Draga je pripisovala sebi in nikomur drugemu. Kot zaključek je povedala, da brez sramu upa priznati, da je v svojem dosedanem življenju dosegla veliko več kot njen

oče, ki ga sicer spoštuje kot sočloveka ne pa kot sopotnika v tistih trenutkih, ko je skušala pritegniti njegovo pozornost in si pridobiti pohvalo za svoja dejanja. Skratka, Drago zanjo ostaja le oče na papirju.

INTERVJU ŠT. 3, VPRAŠALNIK 1 : (govori Zala)

Zala ima dva otroka. Prvemu sinu je ime Rok in se je rodil pred 33 leti v izvenzakonski skupnosti z moškim, o katerem Zala ni izgubljala ravno veliko besed, saj je njuna zveza razpadla že pred Rokovim rojstvom. Njena zgodba je bila osredotočena na čas, ko se ji je v zakonu z Borisom, 11 let po Rokovem rojstvu rodila hčerka Mateja.

Ko sta se Boris in Zala spoznala, je Rok imel skoraj 11 let. Začetni stiki so bili s strani obeh moških kar zadovoljivi in prijateljski, tako da je bila Zala polna optimizma in pripravljena z vstopom v zakonsko zvezo pričeti skupno pot z Borisom. Kot že omenjeno zgoraj, se je v zakonu kmalu rodila Mateja in novo oblikovana družina je pričela s popravili dotrajane hiše, kjer so zasnovali tudi prizidek.

V sicer prijetnem in mirnem družinskemu življenju pa je bil, sprva občasno, nato pa vse bolj pogosto, prisoten tudi alkohol. Boris je vse več prihodkov in časa posvečal prijateljem v gostilnah, Zala in njen že skorajda 80-letni oče pa sta se s pomočjo sorodnikov in znancev trudila dokončati začeta gradbena dela in vzgajati oba otroka. Poleg težav z alkoholom se je kako leto po Matejinem rojstvu korenito spremenil tudi Borisov odnos do Roka. Mateja je bila deležna vse pozornosti in ljubezni, Rok pa naj bi prevzel vso skrb nad mlajšo polsestro ter pomagal pri gradnji in obnovi hiše. Po delovnem dnevu je imel Boris navado zaviti v vaško gostilno in ko je vinjen prišel domov je pogosto z Rokom tudi fizično obračunaval. Zala pravi, da je njo pretepel "samo enkrat". Z otroki so se pred Borisom skrili na podstrešje, a je prišel za njimi, razbil vrata ter pretepel ženo in njenega sina.

Po štirih letih zakona se je Zala odločila, da je za njo, za 4-letno Matejo in 15-letnega Roka najboljša rešitev razveza. Odšla je na center za socialno delo in jim razložila položaj, v katerem se je znašla njena družina. Socialna služba je menila, da razmere najbrž niso tako kritične kot jih dojema Zala, zato so na pogovor povabili tudi Borisa in on jim je situacijo predstavil precej drugače, sebi v prid. Nekega dne pa se je oglasil hišni zvonec in dve socialni delavki sta nepričakovano prišli preverit življenjske razmere družine. Boris je bil, tako kot že neštetokrat prej, močno vinjen in je prijel eno od socialnih delavk, jo odnesel do praga hiše, se tam spotaknil in jo prevrnil na tla. To je bil za socialno službo zadosten dokaz, da so eksistenčni pogoji nevzdržni. Ko je bil Boris prisiljen izbirati med družino ali alkoholom se je odločil, da gre na

zdravljenje, kar pa ni imelo nobenega učinka. Nekaj mesecv je sicer preživel v bolnišnici, a so bili z drugimi sotrpini redni gostje v bližnjem bifeju, kjer so v kolo dodajali še kanček ruma. Bolnišnica mu je služila kot odlično dopolnilo k praznim obljubam za Zalo.

Nekega dne pa je Zala v službo klical njen sin Rok. Povedal je, da ga je očim hudo pretepel in da je pred njim pobegnil k stricu, ki je živel 2 kilometra stran. Rok je bil uren in gibčen in je Borisu lahko pobegnil, stari oče pa ni imel te sreče. Zala je takoj prihitela iz službe domov, kjer je našla krvavega očeta in pijanega Borisa in v tistem trenutku je vedela, da je po dveh letih nasilja in preziranja v družini razveza edina možna rešitev. Po treznem razmisleku je tudi Boris priznal, da bo to najboljše, obenem pa je kot vedno obljubljal lepše čase, ko bo ozdravljen alkoholizma. Odselil se je v svoj rodni kraj in hišo prostovoljno prepustil Zali in otrokom, svoj pripadajoči delež pa je prepisal Mateji in odšel praznih rok.

Rok je bil takrat star 15 let in je bil ob novici presrečen, Mateja pa je pri 4 letih samo opazovala in ni pretirano pogosto spraševala po očetu. Že v času zakonske zveze je bil Boris večinoma odsoten in pri Matejini vzgoji ni sodeloval. Prva vprašanja in prvi bolj prepoznavni krizni trenutki so se začeli pojavljati, ko je deklica stopila v prvi razred. Zala je še danes prepričana, da bi jo v tistih trenutkih lahko Boris popolnoma prevzel že z malim bonbonom, saj ji včasih kljub že pretirani pozornosti in toplini z Rokom nista uspela popolnoma zapolniti praznine ob odsotnosti moškega (oče ali nekdo, ki bi to vlogo opravljal). Sicer pa obdobja pozornosti in topline niso bila pogosta, saj je bilo potrebno dokončati na pol postavljen prizidek, skrbeti za bolnega očeta, malo kmetijo in služiti denar. Zali je kljub pomoči sorodnikov in prijateljev velikokrat zmanjkalo moči za ubadanje z malo Matejo. Rok je bil (in še vedno je) bolj introvertirana osebnost in ni imel sposobnosti kazati oz. deliti pristnih čustev, tako da polsestri ni nudił ustrezne ali bolje rečeno željene podobe moškega spola. Pogosto so bila odveč že sama vprašanja o očetu, saj so Zala, Mateja in Rok edino ob nedeljah skupaj sedeli za mizo in se skušali pogovarjati. Za tako redke skupne trenutke pa tema o odsotnem Borisu prav gotovo ni bila vir veselja.

Ker Rok svojega očeta ni poznal, Borisovo nesprejemljivo vedenje pa mu tudi ni nudilo identifikacijske točke, se je v vseh zadevah opiral na svojega strica, ki mu je nudil najbolj kvaliteten model za oblikovanje moške spolne vloge. Vsega, kar se je Rok naučil o tehničnih, kmetovalskih in drugih opravilih, se je naučil od strica.

Matejino obdobje hrepenenja po očetu je bilo prav gotovo vezano na to, da le-ta ni skušal vzpostaviti nobenih stikov z njo. Na centru za socialno delo sta se Zala in Boris dogovorila za dneve obiskov, a Boris sprva Mateje ni niti poklical kaj šele, da bi jo obiskal ali jo za kak dan kam odpeljal. Podobno se je zgodilo s preživnino ki so jo

določili; sprva je nekaj malega plačeval (Mateja je s tem denarjem komajda pokrila stroške prevoza v šolo), nato pa je ugotovil, da plačuje preveč in da se še Zala šopiri z njegovim denarjem.

Čez nekaj časa je le pričel kontaktirati z Matejo, vsak obisk pa je prinesel s seboj prazne obljube in na koncu seveda hčerkino razočaranje. Borisu je najbolj ustrezalo, da je Matejo obiskal kar doma in spil kavo ali morda še kaj prigriznil. To pa Zala, še manj pa Rok, nista dopuščala. Rok je ob Borisovih obiskih znal potisniti svoje zamere v ozadje, tako da sta lahko neovirano komunicirala, če je do take situacije prišlo. Opravičila za očimova pretekla dejanja sicer nikoli ni bil deležen, se je pa zgodilo, da je Boris dejal: "Veš Rok, res sem te imel rad." in Rok je na to odgovoril: "Ja se spomnim, vsak dan desetkrat sem bil pankrt. To je tista prava ljubezen!". To je bil eden zadnjih pogovorov o temni preteklosti.

Pet let po ločitvi je Zala spoznala Janeza ki sta ga takrat 9-letna Mateja in 20-letni Rok lepo sprejela. Zala ga je predstavila družini na njen rojstni dan, povedala je, da ima prijatelja, nato pa je prihajal vedno bolj pogosto in kmalu postal član družinske skupnosti. Kljub temu se niso odločili za skupno družinsko življenje, saj zaradi specifične službene dejavnosti Janez ni mogel zapustiti kraja bivanja in je k Zali in otrokoma prihajal konec tedna. Pri vzgoji otrok ni sodeloval, saj se je zavestno umaknil, češ, da ima svoje otroke in da se Mateji in Roku ne bo vmešaval v utečen ritem življenja. V hišo je prinašal veselje ter družini nudil tudi finančno pomoč, nikoli ni delal razlik med otrokoma in tako ga je Mateja pričela klicati oče, za Roka pa je še vedno ostal Janez. To je bil tudi tisti trenutek, ko si je Mateja dovolila svojega biološkega očeta predstavljati tudi v negativni luči, ni ji bil več ideal in hrepenenje po njegovi prisotnosti je opazno ugašalo. O čustvih sramu in ponižanja pa bi lahko govorili, ko je bilo Mateji 16 let. Boris je bil še vedno neozdravljen alkoholik in stara pijanska družba v Zalinem domačem kraju ga je nenehno vabila medse. Nekega dne, ko se je Mateja vračala iz šole je svojega očeta našla na tleh za avtobusno postajo do kraja pijanega. Podobno se ji je zgodilo tudi nekaj let kasneje, ko je honorarno delala v kavarni in je Boris, ponovno pijan, prišel tja, se vsem predstavil, kdo je in zahteval pijačo, nato pa sta ga dva druga gosta pospremila iz kavarne in za njim zaprla vrata.

Po dveh neuspešnih zvezah je bilo Zalo pošteno strah ponovno začeti neko razmerje, ponovno predstaviti novega možkega svoji družini in obenem upati, da bo tokrat vse dobro in da njena otroka ne bosta prikrajšana na račun Janezovih otrok. Sčasoma se je izkazalo, da je Janez dobra poteza za vse tri in pred šestimi meseci, ko se je upokojil, se je preselil k Zali, kjer ga obiščeta tudi sin in hčerka iz prvega zakona.

Tole drugo zgodbo bi morda lahko zaključila z besedno zvezo "v tretje gre rado", a se ne zdi na mestu. Zala in njene izkušnje kažejo, da je precej bolj kot imeti srečo pomembna kritičnost do novega partnerja. V upanju, da bo nova zveza z novim socialnim staršem uspešna, je potrebno na prvo mesto postaviti otroke ter njihove pravice, zahteve, interese in šele nato, ko so ti predpogoji zadovoljeni v optimalni meri, lahko upamo na oblikovanje nove družinske skupnosti. Matere samohranilke naj se po Zalinih besedah ne bojijo preciznega vpogleda v nove partnerje in njihove navade, saj zgodnje odkrivanje laži in nepristnih odnosov do otrok in njih samih večinokrat prepreči nadaljne družinske katastrofe in travme v otroških dušah. Zgodba nam iz prve roke govori, da je umetnost najti tisto pot, ki bi v sprejemljivi meri zadovoljevala tako potrebe otrok kot potrebe starša, ki si ravno tako zasluži še eno priložnost. Zala na podlagi dogodkov v njeni družini trdi, da je osnova za uspeh poštenost do samega sebe, spoštovanje do otrok in obratno - spoštovanje otrok do zasebnosti staršev. Kot že omenjeno, je potrebna prava mera skepticizma za odkrivanje pretvez in nepripravljenosti novega partnerja spoštovati, spodbujati in vzdrževati otroke, s katerimi ni v nikakršni biološki povezavi.

INTERVJU ŠT. 4, VPRAŠALNIK 1 : (govori Renata)

Renata je privlačna in živahna ženska stara 32 let in ima v svojem življenju že dve razpadli zvezi, katerih sad sta polsestrici Maja in Špela. Življenjska skupnost s prvim partnerjem je razpadla takoj po Majinem rojstvu, z drugim partnerjem pa sicer še živita v skupnem gospodinjstvu z otrokoma, a najbrž vztrajata "le zaradi otrok". Zgodba deklet je vredna razmisleka, saj Renata že po svoji naravi ne zasluži ravno zlate medalje za materinstvo, oba očeta (tako kot tudi mati) pa sta si življenje uredila po svoje, z novimi partnerkami. Maja in Špela sta dostikrat prepuščeni sami sebi in temu primerne so tudi njune težave pri razvoju trdne osebnosti.

Renata in Aleš sta se spoznala na neki zabavi in nikoli v času svojega kratkega poznanstva nista načrtovala niti skupnega življenja niti zakonske zveze, kaj šele otrok in vsega kar sodi zraven. Ko je Renata izvedela, da je zanosila, je obenem tudi vedela, da je Aleš alkoholik in da kaj več kot so bila njuna občasna srečanja v obdobju parih mesecev najbrž ne bosta imela, četudi se jima rodi otrok. Pa vendar sta si uredila sobico na domu Renatinih staršev in poizkusila srečo. Rodila se je Maja in Aleš je svojo deklico pošteno zapil s prijatelji, ko pa je po treh dnevih prišel v porodnišnico, da vidi kako je z Renato in hčerko, je v opitosti lahko izustil samo to, če je Maja res njegov otrok ali bo moral skrbeti za privesek. Kakor koli že, po treh mesecih pijančevnja in prepиров se je Aleš odselil in Renata in Maja sta ostali sami.

Do prvega leta starosti Aleš ni imel pravice obiskati hčerke, saj so bile težave z alkoholom in raznimi kazenskimi prestopki prehude, tako da je Maja svojega očeta pričela spoznavati, ko je bila stara skoraj leto dni.

Minilo je eno leto, ko je Renata spoznala Romana s katerim ravno tako nikoli nista stopila pred matičarja. Renata in Maja sta še vedno živeli pri starših, Roman ju je občasno obiskoval in po približno sedmih mesecih poznanstva je Renata ponovno zanosila in rodila se je druga hčerka Špela. Vsi štirje so se preselili v lastno stanovanje in skušali zaživeti prijetno in kvalitetno družinsko življenje. Renata je kaj kmalu opazila, da so pri Romanu prisotne precejšnje razlike v odnosu do Maje in do Špele, a ji je eno težko leto matere samohranilke dajalo upanje, da se bodo stvari sčasoma uredile in da je včasih bolje malo potrpeti za boljši jutri. Že prve mesece po Majinem rojstvu je bila Renata prisiljena poiskati službo, da je lahko preživljala otroka in sebe in poleg materialnih težav je Renata zaradi pomanjkanja časa težko nudila stalno skrb in pozornost Maji. Obenem se je zavedala pomembnosti očetovega oz. moškega deleža pri vzgoji otrok in tega, da ji očeta nikoli ne bo mogla nadomestiti. Tako je Maja veliko časa prebila pri dedku in babici ter se močno navezala na starega očeta. Kljub temu, da je že prepoznala svojega biološkega očeta Aleša, je Renata povedala, da so bile njene prve besede ata, oči ipd. namenjene dedku.

Z Romanom in Špelo naj bi se zadeve uredile in nova družinska skupnost bi po Renatinih besedah lahko lepo zaživela. Maja bi tako imela ob sebi nekoga, ki bi ji nudil ustrezno podobo moškega spola za nadaljnji razvoj identitete in spolne vloge. Pa vendar se z leti ni nič spremenilo in Roman je vse bolj jasno poudarjal, da je Špela njegova, Maja pa ne in tudi kasneje nikoli ni dovolil, da bi Špela skupaj z Majo odšla za konec tedna k Majinemu očetu Alešu. Renata sicer pravi, da moraš imeti srečo, da dobiš takšnega partnerja, da ima poleg tebe rad še tvoje otroke in, da Romana niti ne more obsojati, da še danes dela razlike med dekletoma, saj je vendar moški in ne ženska, ki ima že prirojen materinski čut. Moj odgovor je bil, da je bila Maja stara eno leto in tri mesece in da je bila prisotna v njegovem življenju že od samega začetka in da ne moreva govoriti o nekem prirojenem čutu, saj konec koncev ljudje tudi posvajajo popolnoma nepoznane otroke in jim skušajo nuditi topel dom ter ljubezen. Ob tem je Renata skomignila z rameni in odločila sem se, da bom v naprej modro molčala in poslušala.

Kljub temu, da je ob Špelinem rojstvu razlika v odnosu do deklic postala še bolj očitna, je Renata stvari uspela spregledati in po že eni neuspeli zvezi skušala ohraniti družino skupaj. Maja se je vživela v svoj podrejeni položaj, Romana je imenovala oči in tudi s polsestrico sta se lepo razumeli tako, da Renata ni imela razloga, da bi pomislila, da mogoče celo škoduje otroku iz prve zveze. Na to so jo stalno opozarjali starši, ki pa Romana ravno zaradi tega niso spoštovali. Rezultat tega je bil, da je

Renata z otroki prenehala obiskovati očeta in mamo, saj je Roman trdil, da utegne na tak način razpasti tudi njuna skupnost.

Čas je mineval in Renata in Roman sta po parih letih skupnega bivanja vseeno ugotovila, da sta njuni osebnosti izredno različni in zelo težko združljivi in kmalu sta si oba pričela iskati druge partnerje. Po Renatinih besedah je življenje zopet postalo dogodivščina, dekleti pa sta bili tudi že zadosti stari - Maja 9 in Špela 7 - da sta bili kak popoldan sami doma, saj vendar človek mora poleg starševskih dolžnosti skrbeti tudi za lastne interese in zadovoljstvo. Vendar so se stvari odvile v tako smer, da je nekega dne Romanu prekipelo in je Renati podelil par zaušnic in tisti trenutek se je Renata odločila, da se bo skupaj s puncama odselila in odšla nazaj k svojim staršem. Naslednji dan je pred blokom v katerem so do nedavnega stanovali Roman, Renata in hčeri stal selitveni tovornjak, na katerega so v Romanovi odsotnosti nalagali pohištvo, obleke, igrače, spominke itd. in jih odpeljali k Renatinim staršem. Tam so Renata in deklice živele približno mesec dni. Maja, predvsem pa Špela, sta pogrešali Romana, Renata ni vedela kaj bi počela sama s seboj in ko so njeni straži uvideli kakšen življenjski slog prakticira, so bili zgroženi. Iz dneva v dan so ji dopovedovali, da tako ne gre naprej in da se mora zavedati odgovornosti, ki jih prinaša družina. V roku enega meseca je Renata izgubila potrpljenje, ponovno je poklicala selitveni tovornjak in se z otroki vrnila k Romanu, ki je vse tri sprejel nazaj, saj je Renato poznal in ji je povedal že ob odhodu, da se bo hitro vrnila nazaj od staršev.

Vsa ta družinska nestabilnost se je pričela odražati na dekletih, predvsem na Maji, saj ni imela niti kvalitetnega očeta niti mame in pri desetih letih je učiteljica Renati svetovala, naj Maji uredi neke vrste pomoč, ker ima deklica precejšnje težave. Po posvetovanju z raznimi strokovnjaki, je Maja pristala v Ljubljani na kliniki, kjer so se psihiatri in drugi za to pristojni z njo ukvarjali dobra dva meseca. Renata in Špela sta jo hodili obiskovat. Roman si za to ni vzel časa kljub temu, da je narava njegovega dela zahtevala vsakodnevno pot v Ljubljano. Majo so odpustili iz bolnišnice, Renato pa so posvarili naj otrokom posveča več pozornosti, kvalitetnega časa, predvsem pa pogovora, saj utegne tudi Špela zaiti na identično pot.

Špela pri 8 letih še ni kazala kakih jasnih patoloških znakov. Kljub temu, da je bila skupaj z Majo priča nenhnim preprirom med starši, ki so vsebovali grožnje, kletvice in tudi selitev je poleg očeta imela še starejšo sestro (polsestro) ki ji je skozi svoja občutenja skušala razložiti, kaj se dogaja v družini.

Ko je Majin oče Aleš izvedel, kaj se dogaja, je takoj poklical Renato in ji zagrozil, da bo odšel do pristojnih organov in ji vzel skrbništvo nad hčerjo. Aleš je namreč danes

že precej let uspešno ozdravljen alkoholik in skuša ohranjati kvalitetne stike z Majo ter skrbeti za njen razvoj in uspeh v šoli.

Ko je bila Maja stara tri leta jo je Aleš močno vinjen prišel obiskat in takrat mu je zabrusila, da on že ni njen oči, da je njen oči Roman on je pa samo Aleško. Renata mu je jasno povedala, da bo otroka vsako leto bolj sram da je ima pijanca za očeta in da pri tem ona ne more nič pomagati s kako dobro besedo, ker si je dejansko ne zasluži. Pol leta po tem dogodku se je Aleš odločil za zdravljenje, ki ga je uspešno izpeljal in to je bil tudi osnovni pogoj, da je lahko še naprej videval Majo. Starejša in samostojnejša ko je bila, večkrat jo je obiskal in jo tudi vzel k sebi oz. k svojim staršem domov za konec tedna. Maja se je na očeta precej navezala in je rada odhajala z njim, vendar se je pogosto vračala domov nastrojena proti Renati in Romanu in ju je obsojala za njune prepire, za nočne izhode in stalno odsotnost. Edino s Špelo sta ostajali še naprej prijateljici, saj ju Aleš niti ni želel razdružiti.

Maja je danes stara skoraj dvanajst let in Renata si ne zna razložiti od kod izvira njena uporniška drža - ali je to zgolj normalen prehod v adolescenco ali pa je to posledica Aleševega manipuliranja in podpihovanja negativnih čustev pri hčeri.

Skratka kaj storiti, ko je enkrat že vse zavoženo se sprašuje Renata in istočasno načrtuje večere s prijatelji in prijateljicami, ki nimajo družinskih obveznosti ali pa jih puščajo ob strani tako kot ona sama.

Kratek pogovor z njenim partnerjem jasno pove, da ta veza ne bo trajala in da je edino vodilo Romanu vztrajati toliko časa z Renato, da se Špela postavi na lastne noge in da bo lahko sama presojala o pravih ravnanjih svojih staršev. O Maji ni spregovoril niti ene dobre besede povedal mi je le to, da ima stalno težave v šoli, ker pač ni tako inteligentna kot Špela, nihče pa se nima časa z njo posebej ubadati in ji desetkrat razlagati enoinisto stvar.

Mogoče nas ta življenjska zgodba lahko nauči tega, da se ob odločitvi imeti družino ali ne temeljito preiščemo in da se zavedamo popolne predanosti, ki jo potrebuje za relativno kvaliteten obstoj in za izpolnjevanje svojega osnovnega poslanstva. Lahko vidimo, da krvne vezi še ne zagotavljajo srečnega družinskega življenja in da je bistveno optimalno odigravanje vlog ki so nam podeljene, kot bi dejal Parsons, prvič že v družini orientacije in kasneje v družini prokreacije. Socialno starševstvo ne pomeni nujno prekletstva nad ubogimi otroki, ki izgubijo enega oz. oba biološka starša, saj pripoved Renate in Romana jasno dokazuje, da nihče od njiju ni kompetenten izvajati svojih nalog in lastnim otrokom zagotoviti varne prihodnosti in bogate dediščine za odraslost.

SEZNAM LITERATURE

Arendell, Terry (1995): *Fathers and divorce*. Sage, cop., London.

Bajzek, Jože (1994): „Križa in perspektive evropske družine„. *Družina – zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine*, str. 87-115.

Bergstrand, Göran (1996): *Prostori moškosti*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Budal, Martina (2003): *Matere izgubile večino argumentov za preprečevanje stikov*. www.podos.fingerprints.si : članki.

Collins, Randal, Coltrane Scott (1998): *Sociology of marriage and the family : gender, love, and property*. Nelson – Hall, Chicago.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1998): *Psihologija družine*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1994): „ Družina - pravica do resničnosti “. *Družina – zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine*, str. 123-127.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1995): „ Dopolnjene družine “. *Družine – različne – enakopravne*, str.120-125.

Drobnič, Janez (2003): *Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. www.podos.fingerprints.si : pravni red.

Ganong, H. Lawrence, Coleman, Marilyn (1994): *Remarried family Relationships*. Sage Publications, Inc., USA.

Kuntzag, Lars (1997): *Ločitev boli : otroci in starši v ločitvenem digajanju*. Kres, Ljubljana.

Leskovic, Alenka (ur.) (1999): *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih z uvodom Karla Zupančiča*. Uradni list Republike Slovenije d.o.o., Ljubljana.

Lovinčič, Helena (2003): Skupno varstvo otroka tudi po ločitvi. www.podos.fingerprints.si : članki.

Milharčič Hladnik, Mirjam (1995): „ Si duo faciunt idem, non est idem vpliv spolne delitve dela na konstituiranje moderne družine “. Družine – različne – enakopravne, str. 24-42.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (1997): Dodelitev otroka ob razvezi. www.uem-rs.si/slo/publikacije/polozajzensk90.

Pavlović, Zoran (1993): Psihološke pravice otroka. Didakta, Radovljica.

Ramovš, Jože (ur.) (1995): Družina – zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine. Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, Ljubljana.

Rener, Kozmik, Potočnik (ur.) (1995): Družine – različne – enakopravne. Vitrum, Ljubljana.

Rener, Tanja (1995): „ Ideologija krize “. Družine – različne – enakopravne, str. 15–22.

Satir, Virginia (1995): Družina za naš čas. Cankarjeva založba, Ljubljana.

Bergstrand, Goran (1996): Prostor moškosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Sieder, Reinhard (1998): Socialna zgodovina družine. Studia Humanitatis : ZRC, Ljubljana.

Švab, Alenka (2001): Družina : od modernosti k postmodernosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Tomori, Martina (1994): Knjiga o družini. EWO, Ljubljana.

Trstenjak, Anton (1994): „ Ljubezen, žarišče družine „. Družina – zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine, str. 43-68.

Vojnovič, Maja (ur.) (1996): Situacijska analiza o položaju otrok in družin v Sloveniji, 1995. Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana.

Vukelić, Majda (2003): Poslušali bodo tudi otroke. www.podos.fingerprints.si : članki.

Zavrl, Nataša (1999): Očetovanje in otroštvo. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Zupanič, Milena (2003): Tudi po razvezi skupna vzgoja otrok. www.podos.fingerprints.si : članki.

Žmuc Tomori, Martina (1988): Klic po očetu. Cankarjeva založba, Ljubljana.